

みんなくりポジトリ

国立民族学博物館学術情報リポジトリ National Museum of Ethnology

TAALI HUNNDE BEE INNU

メタデータ	言語: eng 出版者: 公開日: 2009-04-28 キーワード (Ja): キーワード (En): 作成者: 江口, 一久 メールアドレス: 所属:
URL	https://doi.org/10.15021/00001831

TAALI HUNNDE BEE INNU

100 Bii godfo bee bii mbarooga (1)

Taalol taalol.

Binngel debbo doo o don. O danyi binngel maako.

Jam, see, fe meedi mo. Walaa gorko o danyi binngel may.

See, fe meedi mo, o hooti ladde. O yehi o joodfi. Haa lowol¹ leggal o joodfino goo, rawaandu ladde boo don bee binngel mum wakeere, kanyum boo danyi jee mum gal wakeere.

Jam, see, nonnon, to veeti maa, daada dilla dabbititgo ko nyaama binngel mum heba kosam. Baaba ladde boo to veeti, naata ladde dilla duroygo, heba ko binngel mum heba ko yakka, waddana binngel mum. To fe dillidi fe pat, daadaaji goo nii, see, rawaandu ladde goo wara tawa bii godfo goo. Be do joodfi fija. To leer daada maako badi wartugo nii, sey, o dogga o hoota o acca binngel godfo goo.

Jam, see nonnon, nii nii nii nii, haa yannde feere. Rawaandu goo vi'a: "Kaay, anndi yennde daada am hefti daada maa kam, anndi, miin kam koo o waddi mi nyaamataa." O vi'a mo: "Too." Nii nii nii nii haa yannde feere. Rawaandu goo hefti daada Hammadu goo.

See, o nanngi daada Hammadu goo mbari. O hoosi o wartiri.

See, nonnon, o vi'i mo: "Ayyee, hannde kam o mbari daada ma."

See, o sali nyaamugo. O vi'i mo: "Too. Ammaa sirwu, taa bernu. Yennde o yaabi kosngal maako, o itti, mi wari mi foondi, foti jee maako nii, mi mbaran mo, miin boo." O vi'i mo: "Too." Binngel debbo do joodfi.

See, bii rawaandu goo dilli. O sufta hunnde jee godfo nyaamata waddina binngel goo. Be do wondi nii, fe do wondi nii, haa yennde feere, daada maako yaabi kosngal dilli. Kanko boo see o wari foondi o tawi foti bee jee daada maako goo.

See, fe wasi ngaska maapinndiha. Be waddi yiite, fe hubbi nder ton.

See, fe waddi hunnde fe suddi, deydey laawol daada maako goo.

Jam, yennde feere daada goo do warta nii, see, o wari o yulkiti² nder ngaska goo.

See, o do"i nder yiite goo tan. O wuli o waati.

See, o do joodfi bee rawaandu goo. Hunnde duniya ko o yidi pat, rawaandu doo waddanta mo. Rawaandu vi'i mo: "Miin kam a hoosa alkawal daga hannde miin bee maa. Mi yidaa taa siiba³, taa wada mhmh."

Jam, see, yennde feere, o vi'i mo: "Too." Be do wondi ban nii, fe do wondi ban nii, haa Hammadu mawni yotti haddugo.

See, o hoosi dum o yaari haa puldebbo feere. Yaake bikkoy laamfo do hadda,

¹ Lowol fotan bee loogo.

² Yulkitaago, dum yollitaago.

³ Siibugo kam sabbititgo, cabbitaali.

o vi'i: "Ndaa binngel am d'oo, mi yidi a hawta mo bee bikkoy laamdo. A hadda be."

See, nonnon, puldebbo vi'i: "Too," yehi yecci laamdo. O hoosi binngel o hawti bee bikkoy laamdo. 'Be juulni binngel. 'Binngel joodi haa yam'diti, walaa ko rawaandu waddataako.

Jam, haa yennde feere, see, yennde Hammadu mawni, o vi'i Hammadu, tefa debbo jee yidi haa o banjani dum.

Jam, see Hammadu vi'i mo: "Too." Hammadu tefi debbo jee yidi. O wari o banjani Hammadu. O nyibani Hammadu saare. Walaa ko o wadanaay Hammadu. O banjani Hammadu debbo.

Jam, to o dilla ladde o fasa kuujeeji pat, o waddana Hammadu.

See, yennde feere jemma, jemma jenggi iyeende tobi, peewol dasi. Hammadu don bee debbo mum.

See, yennde feere, rawaandu yotti. To rawaandu yotti boo daga haa haa haa sera wuro. Rawaandu tigga poobe mum bee leggal, ubba ubba, Hammadu umma maɓbitina rawaandu ladde yolnde.

Jam, see nonnon, rawaandu yehi fasi kuujeeji walaa ko walaa, do waddana Hammadu. Rawaandu badi yottugo. 'Biira, see, hoosi poobe mum, tiggi bee leggal ubbi, ubbi.

See, Hammadu ummi, vi'i: "Kaay. Mhmh. Hunnde nde billani yam masin."

See, nonnon, haala vonni.

See, nonnon, o wari o maɓbiti yolnde.

See, kunnga ladde yottiri bee njoosu⁴. O wari o yotti nasti, vi'i mo: "Hammadu am, hannde, alkawal men timmi. Hannde kam miin bee ma timmi. Miin nii a wadfi yam ban nii. Mi barri maa boo. Hannde alkawal men timmi."

Jam, see nonnon. Rawaandu nanngi laawol mum dilli. Nonnon, Hammadu kam do laarita⁵, do laarita, do laarita, Hammadu haa warti godfo meere.

(21/1/1983, Hadiija bii dendiraawo Jiji Iisa taali ngol haa Ngawndere. Jiji haa-sootiran bee daada Hadiija.)

101 Bii godfo bee bii mbarooga (2)

Taalel taalel, njamma taɓooyel.

Laamdo oo, o danyi binngel debbo. Binngel debbo goo boo, kanko boo, iga peetel haa o mawni nder saare laamdo goo.

See nonnon, asee, binngel debbo kam don vurta yaha waanca haa baawo wuro, haa hebi reedu.

See, godfo yehi yecci laamdo: "Binngel maa hebi reedu. O bangaaka. O hebi

⁴ Bee njoosu kam ba wi'go banndu waati.

⁵ Laarita ko saalake kadi.

reedu.” “Boodfum. Noy mi wadta binngel doo sam?” O vi’i: “Too.” O tappi mbaggu. “Mo won goddo haa wuro am fuu wadda boggi wara vaala boggol.” Be vaali boggol, be vaali boggel, fibnindiri. Naange juura, be vi’i binngel debbo vurta. Binngel debbo vurti, wari, nanngi boggol. Be vi’i mo: “Walaa haa a haadata see haa boggol doo haadi.” Reedu binngel debbo doo boo mawni. O badake danyugo. O don dilla, o don dilla, o don dilla, haa vurti lesdi baaba maako. O yehi o nasti leddi laamdo feere. O vurti o yehi o nasti leddi laamdo feere. O yehi caka cak ladde. Boggol jinni, binngel yidi vurtugo.

See, o joodi. O danyi. Asee, haa o danyi goo, mbarooga boo danyi dakki don. Tum, o yaha haa caka ladde, o dabba kuuje bee bone. O wara o nyaamna binngel goo. O dabba bee bone, o nyaamna binngel goo.

See, yenne feere, o dilli yahgo dabba ko o nyaamata goo, see, binngel maako goo lada yaha fija bee bii mbarooga goo. Bii mbarooga goo vi’ata binngel maako: “Jotta kam, daada am don warta. To o tawi maa haa doo, o yakkete. Ndikka a hoota.” Binngel goo hoota yaha tawa daada mum warti, waddi iga mbirihoy, deppi’en, walaa ko walaa. Binngel goo boo yakka. Nii nii nii nii, binngel dilli, don fija bee bii mbarooga nii.

See, daada goo vurti waancoygo nii, see, daada binngel mbarooga goo boo vurti yehi fotootiri bee maako, mbari daada binngel goo.

See nonnon, bii mbarooga goo vi’ata bii goddo: “Hootu, waaye. Jotta doo daada am badake wartugo. To daada am warti tawi maa haa doo, o accataa maa.”

See, on goo hooti. Haa juura wadi, binngel goo laaraay daada maako.

See, mbarooga goo dilli fayin. O yehi haa bii mbarooga goo. O vi’ata: “Waaye, daada am wartaay hannde. Yela, daada maa nanngi daada am. Mi anndaa sam.” O vi’i: “Waaye, war. Laar nee. Ndaa doo, himbe baraadum. War laaru lee. Yela, daada maa don haa ton.” Binngel vi’i: “Waaye, ndaa doo, daada am, waali haa doo. Daada maa mbari daada am, waaye.” Binngel mbarooga goo vi’i mo: “Accu. Miin boo mbara daada am, en njooda en dido, waaye.” O vi’i: “Too, walaa ayiibe. En ngasa ngaska.” Be ngasi ngaska. Be ngasi ngaska haa luggi, teeni leddi. Be wari. Be vaagi nder ngaska goo, be hubbi yiite. Yiite goo docci. Be waddi daago, be ve”iti haa hunduko maajum. To daada mbarooga goo warti wara jooda kadi.

See, nonnon, “Ngorgi am, hootu. To a nani mi wooki nii, ndoggaa. Nden kam daada yulkiti haa do, haa en mbara mo. En ira mo haa ton. En jooda en dido.” O vi’i: “Too, boodfum.”

See, o hooti. Daada goo warti, vi’i mo: “War, musin.” O vi’i: “Kaay, mi musintaa, daada, see to a joodi haa dow daago doo.” Daada joodi haa dow daago goo, yulkiti nonnon nder yiite goo. O wooki: “Ngorgi am, war lee.” Biira, be wari, be mabbi waade goo, mbarooga goo, be mbari kanga goo. Be don joodi. Bii mbarooga goo mawni. Bii goddo goo boo mawni. Bii mbarooga goo yaha

ɗaɓɓitana ɓe ko ɓe nyaama, kusel dume dume pat haa nder ladde. ʼBe waaldan, ɓe yardan ɓe nyallida. Yehi yehi, haa ɓii godɗo goo yidi haddeego. O vi'i: "Ngorgi am, ndaa ɓe. ʼBe dɔo remna ɓikkoy haa nder wuro, noy mi wadta?" O vi'i: "Yah vi'i ɓe ɓe remne." O yehi o vi'i ɓe ɓe remna mo. ʼBe remni mo bee ɓikkoy. Sikenaa, kanko kam, o numa haa wuro kadi bee ɓikkoy haa yennde nastugo. O yehi. O vi'i: "Ngorgi am, miin kam mi anndaa toy mi hebata limse. ʼBe pat ɓe soodani ɓe limse." O vi'i: "Kayya, munyu. A heban limse. Janngo a wara aan boo, on koosa limse mon haa gada leggal dɔo." O vi'i: "Too, boodɗum." Mbarooga goo voojini gite yehi joodi haa laawol. Yimɓe dɔn saala bee limse bee kare'en kadi. ʼBe dɔn dilla luumo.

See, mbarooga goo voojini gite fulmi haa ton. Koo moy fukka doɗngal dogga. Mbarooga goo ewni mo o yaha o adi, yaari haa les leggal. Law o vi'ata kadi: "Ndaa limse ɓikkoy goo, ngaree mballee dam hoosoygo limse." "Aan boo moy hokkata maa limse, meerejo meere?" "Ngaree lee, onon." ʼBe njehi ɓe roondi limse goo. ʼBe wari ɓe ɓorni ɓikkoy ɓeya goo fuu haa ɓe ɓorni ɓinngel goo. Himɓe warti, vi'i: "Kaay, oo dɔo ɓii ladde, oo dɔo ɓii ladde." ʼBe cankiti kadi o hooti ladde. O yehi o tawi mbarooga goo. Faɓɓi sedɗa, o jurɗini kadi. Mbarooga vi'ata mo: "Dume, waaye, fayin a jurɗini du?" O vi'i: "Kayya waaye, miin kam mi yidi ɓangugo. Mi walaa dabare." O vi'i: "Too, boodɗum. Yah wuro a yaha laara ɓinngel jee a yidi a wara yecca-mmi." O yehi o laari o tawi see ɓii laamɗo. O yehi o yecci mo. O vi'i: "ʼBe dɔn njaha maayo naa?" O vi'i: "Ee hee." "ʼBe dɔn yaha maayo?" "Ee." "Too, boodɗum. Noy ngel va'i?" O tinndini mo. Mbarooga vi'i: "Too, boodɗum. Aan kam, koo dume mi yaha mi nannga ɓinngel dɔo. To ɓe mbi'i mo jabtini ɓinngel dɔo haa junngo am fuu kanko ɓangata mo, aan a wara. Walaa ko mi wadta maa. A rii-wam, mi dilla." O vi'i: "Too, walaa ayiibe." "Koo moye fotaay fuu yottaay yam."

See nonnon, janngo dɔn man midi, mbarooga yehi nyukki kadi. ʼBikkoy yehi dɔn layɓa. ʼBinngel laamɗo goo o hori boodɗum.

See, ɓiira, ngorgi maako goo boo yehi nder wuro kadi. ʼNder wuro man dɔn joodi bee himɓe.

See, ɓiira, mbarooga diwi, wuufri ɓinngel laamɗo goo tan. Wookaandu wooki. ʼBiira, koo, laamɗo vi'i ɓe tappa mbaggu. ʼBe tappi, wuro pat moofti.

ʼBiira, see nonnon, himɓe dilli. Mo labbo, mo jaaral, walaa ko walaa. "Mbarooga nanngi ɓii laamɗo njaawoyee, jamaare Alla am." Koo moy yotta, ɓiira, mbarooga vurtina, nii, gite, ru"ita lora. "ʼBiira, ngu¹ saali nii haa too, baaba am. Ngu wadi nii, mi tufi nii, mi juwi nii." Yaha lora, nii nii, haa himɓe wuro pat jinniti. Laamɗo warti vi'ugo: "Kaay, mo ummini mbarooga dɔo dɔo, ɓinngel am fuu, kanko ɓangata." Koo moy wara eto, tawa waawataa.

See, ɓinngel goo vi'i: "Alla woonane. Miin fuu mi eto naa?" "Kayya heey, aan maa meerejo, mannga mannga maa haɓdi heɓaay sakko aan?" O yehi kadi. ʼBiira,

¹ Ngu kam njagaawu.

mbarooga don voojina gite don rema leddi. O yotti o vi'a: "Kayya, ummu." Mbarooga ummi nasti ladde.

See, be bangani mo. Mbarooga nde bangani mo, laamdo seekani mo lesdi maako.

See nonnon, o yehi o tawi ngorgi maako goo. Ngorgi maako vi'ata: "Too, alkawal amaana Alla, ngorgi am, miin boo a don haa wuro doo, mi don haa ladde. To ndunngu wadi ban nii doo, mi wari haa gada saare maa, mi fori nii, a wurta bee layru leebol. A wara wujana-mmi." O vi'i: "Too, booddum."

See, yennde goo ban nii, iyeende tobi. Mbarooga goo wari o yehi o wuji. Wari, o yehi o wuji. Haa yennde feere iyeende tobi, o don yeewta bee debbo maako jala. Mbarooga goo wari fori. O vi'i: "Kayya, heey, biira, miin a daami yam maa." Asee mbarooga goo nani. O yehi kadi haa o roondi nyebbam goo haa o yaha wuja. Mbarooga vi'i mo: "Kayya, ngorgi am. Accu mi nani ko mbi'daa." O vi'i: "Heey, ngorgi am nii, naa mi tuubi? Meetataa, heey nii." Mbarooga vi'i: "Too, booddum. Walaa ayiibe." Be don ngondi, be don ngondi.

See, debbo maako vi'ata: "Miin kam jotta kam, see aan njahataa haa mbarooga jaboya kuujeeji. Miin haa mbarooga mi yahata." O vi'i: "Too, booddum." Laamdo vi'i: "Konu, janngo konu."

See, o hoosi mbarooga goo wartiri nder saare maako. O vi'i: "Alkawal amaana Alla, debbo, taa moy yaaba haa doo sam mbarooga doo wonno. See aan yaaranta mo nyaamdu, dume, ndiyam pat." O vi'i: "Too, booddum." O dillaay konu naa, debbo kam wooki nga. Be mbari mbarooga goo. Nde be mbari nii, yowwaa, oo doo goo yehi wadi konu warti. Nde o warti konu goo nii, see, o laaroya mbarooga goo. O yehi o tawi be mbari mbarooga. O vi'i: "Haa toy be wudini?" Be mbi'i mo: "Ndaa haa karal too." O hoosi labi o yehi o tawi ndaa mbarooga. O hirsiti hoore maako.

Takalamulus takkaande bu'e.

(1969-70, Abdullaay Osmaanu Baaseewoojo taali ngol haa Marwa.)

102 Dawaadi bee waylooru (1)

Taalel taalelgel.

Debbo doo o wuurni dawaadi. O wuurni dawaadi, dawaadi jowi. Oo maa innde maako Hobilohobilo. Oo maa Jabatirga. Oo maa Siijasijaalo. Oo maa Jaali-into. Oo maa Hooylaayel.

Too, gorko doo wara, o borta mo. O wi'a o yidaa mo. Gorko doo wara, o borta mo. O wi'a oo bee battarre. Gorko doo wara, o borta mo. O wi'a oo doo doo bee battarre.

See, laatitooru yehi laatiti yehi wu'i, diga jaawle, wu'i kuuje jur, wari. Nonnon o wari. O borti mo. O wi'i kanko on o yidi. O wi'i kanko on o yidi.

See nonnon, see, o sa'i kusel, o sa'i doo, gortogal, o sa'i doo boo, mbeewa, doo boo, mbaala, doo boo nagge.

See, o sa'i.

See, baaba maako'en yehi wi'i mo yoo: "Taa te'u gorko doo." O wi'i yoo, kaay, gorko doo on o yidi haa henndu duniya doo pat, see, kanko.

See, gorko goo hoo'i mo. Gorko goo hoosi mo. Nde gorko goo wari dillugo, o hoo'i kusel. O hoo'i kusel mbaala gootel. O hoo'i jee nagge gootel. O hoo'i jee mbeewa gootel. O hoo'i jee gortogal gootel. O waati haa booro. O wakki o do dilla.

See, debbo goo wi'i, tokkan mo. Debbo goo tokki mo.

See nonnon, be yehi saka ladde.

See, gorko wi'i mo yoo: "Haa mi sela haa do." Gorko seli. O dari o ayni mo. Gorko goo nde seli yehi wari o wi'i mo: "En dilla." O wi'i: "Kaay. Gorko am walaa don. Gorko am do wara baawo." O wi'i: "Miin on gorko maa man." O wi'i: "Kaay, gorko am woodaa." O wi'i: "Too." O wari. O wurtini kusel nagge, koo jee mbeewa, jee mbaala, jee gortoo de pat o wurtini. O holli debbo maako.

See, debbo goo wi'i: "Too. En dilla." Be dilla se'da.

See, gorko do laatita, do laatita, do laatita, see, laatiti laatitooru mbarooga.

See, o nanngi goyji maako goo o habbi.

See, o wari. O yotti.

See, gorko goo laatiti.

See, debbo goo wari fiiri takki dubbi. Gorko goo irta dubbi goo. Dubbi doo yibba. Debbo doo fiira yaha takka jee too. Doo boo yibba. O fiira yaha takka doo.

See nonnon, o tawi gellooje¹ boo badi jinnugo.

See nonnon, o wadi:

"Hobilohobilo,
Jabatirga,
Siqasiqaalo,
Jaaliindo,
Hooylaayel."²

See, dawaadi goo wi'i yoo: "Doo kam daande daada mon do woya doo."

See, dawaadi goo, gootel imma diga dubbe suudu, wari tappan parewal. Parewal saati.

See, Siqasiqaalo siqqini wari tappi tawi saati.

See nonnon, Hooylaayel wari tami tami tami parewal, tami tami tami³, see, biira, diwi, nde wari, tappi dammugal, see, ma'bbiti.

See, be ta'i sallallu.

¹ Haa doo, gellooje fotan bee dubbe. Ammaa, dun feerootiri.

² Innde rawaandeu mari maana. Hobilohobilo wadan hoolo wadtaako. Siqasiqaalo < siqqini. Jaaliindo jaalan koo dume fuu. Hooylaayel hoosan laawol.

³ Parewal tamataake boo?

See, be do tokka. Debbo goo boo do yima, do yima, do yima. Be yehi be yotti.

See nonnon, be nanngi gorko goo. Be yakki.

See, be wi'i yoo: "Daada am, jippa."

See, soowowe wi'i yoo: "Daada maa jippa? Daada maa jippa yaha haa toy?"

See, be tahi soowowe goo. "Daada ma, jippa. Mi nyaame. Mi nyaamde bee dawaadi maa pat." Be tahi.

See, i'al fiitino. "Daada ma jippa? Mi nyaamde bee dawaadi maa pat."

See nonnon, see, be tahi. Nde be tahi, "Daada am jippa." Siriw. "Daada am jippa." Siriw.

See, debbo goo jippi. Be tokkootiri gootel⁴. Tati ardi. Didi sakiti.

See, be warti wuro.

See, o wari o hirsi nagge. O yehi o soodi feho didi. Gootel o waati ndiyam. Gootel boo o sa'i kusel goo pat, o yuppini di.

See, di nyaami.

See, o wi'i daada maako: "Koo ba'owow⁵ on wari, mi te'ran."

See, ba'owoyel wari.

See, be te'ri.

Timmi.

(17/2/1981, Ajam bii Hama Gaabdo taali ngol haa Ray Buuba. Duubi mum 30.

O Lakaajo. O waawataa Lakaajo, sey Fululfde. Gondo fattude Waynaabe. Maw-nindo mo, Daandeen, taalani mo.)

103 Dawaadi bee waylooru (2)

O do mari boosaaji tati¹. Gorko ummi haa leddi feere wari te'i mo. Asee, dum fowru. Te'i mo haa yaha nyaama mo on. Gorko doo wari te'i mo, yaari. Be ndilli, be ndilli, be ndilli, be ndilli. Haa o yotta haa do, o yama: "A anndi haa do na?" O vi'i: "Mi anndi. Mi do waanca bee baaba am." "A anndi haa do na?" O vi'i: "Mi anndi. Mi do waanca bee daada am." "A anndi haa do na?" O vi'i: "Mi anndi. Mi do waanca bee baka am'en." Haa be dilli saka ladde. "A anndi haa do na?" O vi'i: "Mi anndaa." "A anndi haa doo na?" "Mi anndaa." O vi'i: "Too." Biira, o dilli haa o yehi o wayliti kunnga. O wayliti kunnga haa o wara o nyaama debbo. Biira, debbo harli leggal haa dow, yehi joodi, do ewna boosaaji maako goo. Boosaaji maako goo don didi. Doo doo Mbamdu. Doo boo Ndumbam. O yehi o va'i leggal. O do joodi o do ewna:

"Mbamdu woo, Ndumbam woo.

⁴ Tokkootiri gootel kam ba wi'go jogii laawol gootel.

⁵ Maccube'en mba'ata hudo.

¹ Taaloowo fudfiri bee tati. Baawo don o wi'an didi.

Mbamdu mbaa², Ndumbam mbaa.
 Mbamdu woo, Ndumbam woo.
 Mbamdu rii ka³, Ndumbam woo.
 Mbamdu woo, Ndumbam woo.
 Mbamdu mbaa, Ndumbam mbaa.
 Mbamdu mbaa, Ndumbam mbaa.”

‘Biira, boosaaji goo ummi, bururu bururu bururu bururu. Hunnde doo warti do wasa leggal doo. O do wasa put put put put put put. Leggal do wuura, umma, darta, wuura. O do ewna:

“Mbamdu woo, Ndumbam woo.
 Mbamdu mbaa, Ndumbam mbaa.
 Mbamdu rii ka, Ndumbam mbaa.
 Mbamdu mbaa...”

Mbamdu bee Ndumbam goo wari wari wari wari, biira, ndu wari nanngi hunnde goo, mbari kaca kaca. Leggal boo wuuri badi do’ugo. Daada maŋŋe jippa, daada daggi⁴. ‘Be haŋŋi haŋŋi haŋŋi. Jawmiiko maŋŋe jippiri dekker. ‘Be⁵ ardini be hoori.

Nden nde a yidi subtugo gorko sey wayne, sey wayne’en doo, to a do subta kam sey hunnde feere wara te’a maa jee a anndaa.

(26/1/1983, Asta Jooda bii Bakari Kilba taali ngol haa Ngawndere. O Pullo Garwa mo te’i debbo Laka. Asta musini Lakaare, nanan nde. Sappa mum taalini mo bee Mbumre.)

104 Dawaadi bee waylooru (3)

Sappa maako wari yilli mo. Sobaajo maako waraay na? Wari yilli mo. ‘Be hiiri. ‘Be defi. ‘Be nyaami. ‘Be yari. ‘Be nastaay na? Ndaa goyyi maako do waali nii. Naa goyyi do waali naa? Wooru wi’ete Damalmale. Wooru boo Daaliiru. Wooru boo Samsamaaru. ‘Di do kaŋŋi. Ndu wooru boo Habirhabir. Naa di nay? ‘Di do waali nii. Asee, o waylooru. O umma, nyaama. O nyaama bana fowru. O fowru. Naa a anndi fowru naa? O umma haa o yaha nyaama sappa maako goo.

See, goyyi goo wada, mhmhja. O lora o waala. “Kay waay, goyyi maa doo kam, noy di fitintam ban nii? Mi fotaay koo dimbugo.” O vi’i: “Kaay, walaa.” O fudda boo ba o daanan fayin. O laara goyyi goo umma haa o nyabba¹ sappa maako goo, o nyaama.

See, goyyi goo wada, mhmhja. ‘Be waali dow ton haa do veeta. O tawi goyyi

² Mbaa kam ba wi’go nanngu bee Mbumre.

³ Rii ka kam bee bee Mbumre.

⁴ Daggi kam ba wi’go jippaago salori daada.

⁵ Haa doo be kam dawaadi.

¹ Nyabbugo, dum hippaago.

nanngan mo kanko on.

See, o acci haala goyji goo. Be daani. Veeti fajiri be wadi kasitaari. Be nyaami. Be wadi kacitaari be nyaami. O vi'i: "Mi hootan." O vi'i: "A hootan?" "Ii." O vi'i mo: "Too." O vi'i: "To a wari doftugo am², a habba boosaaji doo. Taa a acca di, mi yidaa." O vi'i: "Too." "Boosaaji di maa doo di nyaadi." O vi'i: "Too." "Habba di bee sallallu bee sallallu." O vi'i: "Too, mi habban." O wari dillugo.

See, o hoosi karlel nii, o nanngi ndu, o jomi, o nanngi ndu, o jomi, o nanngi ndu, o jomi, o nanngi ndu, o jomi.

See, o hoo'i jalbal sansugo hoore nii nii, njamndi doo, o hoo'i o disa haa hoore. Nde o hoo'i o disa haa hoore kam, see, o vi'i: "En dillu." "Aa, boosaaji maa." O vi'i: "Ee, mi habbi." "Maabba?" "Eehe, mi maabbi." Be dilli. "Sappa am, a hooti?" "Kayya, a doftam sedfa." "Yahu boodfum." "Kayya, njemma sedfa lee." Haa be senndi ladde. O vi'i mo: "Too, joodu, haa mi wara." O dilli gada ledde. O yehi o warti fowru. Sappa maako goo eewi mo do samna wara.

See, itti jalbal haa dow hoore mum goo, sakkini leddi.

See, leggal ummi peek haa dow.

See, sappa va'i, yehi joodi haa dow ton.

See, nonnon, o wari o diwa. "Biiawaandu, hanki goyji maa hadi yam nyaamugo maa. Biira, mone maa on waddi yam. Law hannde a vi'a wayyoo. Biira, hannde kam a bu'an. Naa leggal a va'i?" O fiira³, o fiira.

See, sappa goo dari dow leggal.

"Ndu Damalmale.

Ndu Habirhabir.

Samsamaaru, fii, Daaliiru.

Solel jarooyel ndiyam baleejam."

Ewna goyji goo:

"Ndu Damalmale.

Ndu Habirhabir.

Samsamaaru, fii, Daaliiru.

Solel jarooyel ndiyam baleejam."

Naa a yi'i nay fuu mi limtata doo?

"Ndu Damalmale.

Ndu Habirhabir.

Samsamaaru, fii, Daaliiru.

Solel jarooyel ndiyam baleejam."

Biira, goyji goo fiditi⁴ noppi, pop pop pop pop. "Daada ewni. Daada ewni. Daada

² Doo kam naa yam. Dum kam am.

³ Fiirugo kam ba wi'go diwugo.

⁴ Fidita haa hedita boodfum.

ewni." Biira, dum ta'i put, di ummi put. Biira, di nay fuu. O do ewna:

"Damalmale.

Ndu Habirhabir.

Samsamaaru, fii, Daaliiru.

Solel jarooyel ndiyam baleejam."

See, goyji do wara, burup burup burup burup. O vi'a: "A bu'an. Biira, doo ko di wara mi yakki maa." O fiira haa o yaha o takka duɓɓal goo, o yana leddi puum.

"Damalmale.

Ndu Habirhabir.

Samsamaaru, fii, Daaliiru.

Solel jarooyel ndiyam baleejam."

Birabattel, boosaaji yotti. "Ee, aa, ee, mi do seka⁵ma meere. Walaa ko mi wad'ata ma. Mi do hulna ma on. Ngam di hadi yam daanugo." O vi'i: "Naanngée." Biira, goyji wari hippi sappa goo, fidi haa leddi. Biira, ndu njata duppita, ndu njata duppita, ndu njata duppita. Di nyaamdi sappa goo. Ii'am lutti haa kudel nii, o vi'ata sappa: "To a jippi nii, mi nyaamete." Goyji yaha taha. Pedeeli maako fiyta yana nii. Goyji vi'a: "Daada, jippu." "To o jippi, mi nyaaman." Goyji yaha taha. Haa di nyaamdi pat, koo ii'am maako luttaay, koo dume maako luttaay.

See, daada maaji goo jippi. O ardi goyji go tokki mo.

(25/1/1983, Yaapenndo taali ngol haa Ngawndere. Daada taalani mo.)

105 Dawaadi bee waylooru (4)

Taalel taalel.

Gorko oo wadi sobaaku bee debbo. Debbo goo maa, asee, waylooru.

Too, tum debbo goo roonda kosam wadda haa maako, vi'a mo: "Waaye am, ndaa doo kosam mi waddani maa."

Too, o jaba o yara. Nii nii, o dofta debbo goo sedda nonnon. O daaynataa mo bee wuro. Tum baaba maako vi'a mo: "A anndi naa, Hamman? Taa tokku, doftugo himbe ban nii doo. A anndaa debbo doo, jotta yela dum goddo, dum huunde ladde, a anndaa. A yi'i ladde boo o wari haa maa doo, koo jemma o don umma, hoota. O wari haa maa doo, koo mangariba, o don hoota. A anndaa boo haa o woni sam." O vi'i: "Too, boodfum, ammaa tum to a don dofta mo. Nde boosaaji maa doo nyaaddi kam, taa habbir di bee callallu, habbir bee geese." O vi'i: "Too, boodfum."

See, kanko goo haa yennde feere nii, debbo goo wari, o don dofta mo.

See, o hoosi jalbal maako. Jalbal maako doo, to o tiggii nii, dubbi joodi o wa" a.

Too, nii nii nii nii, see nonnon, debbo goo wari, o don dofta mo. O itti callallu goo habbi boosaaji benanta maa bee geese.

⁵ Seka kam ba wi'go guusa.

Too, see nonnon, o hoosi debbo goo, o don dofta mo, o don dofta mo, hoosi jalbal goo.

See, be njotti caka cak ladde. "Limse maa yani." Debbo vi'a: "Kaay, miin kam dondon tawnoo-mi." "Mayyaafi maa yani." "Miin kam dondon tawnoo-mi." "Sal-labi maa yani." "Min kam dondon tawnoo-mi." "Padoy maa yani." "Dondon tawnoo-mi." "E jawe juude maa." "Kaay, miin kam dondon tawnoo-mi." "Yeri maa yani." "Dondon tawnoo-mi." "E kodel daande yani." "Dondon tawnoo-mi." Biira, debbo yehi talli nii, o warti waylooru don wara. O haayni debbo doo wada collaaje. O vi'i: "Hannde kam tum a yarata kosam am doo. Hannde kam, see to mi yakki maa, miin boo."

See, biira, o tiggii jalbal nii, dubbi joodi. O va'i dubbi goo, biira, see, waylooru goo wari don wasa dubbi goo, don wasa dubbi goo. Lutti dadol gootol haa yibba. Biira, o tiggii feere, eggii dow too, biira, o vi'i: "Ngam doo hannde kam see nii miin boo mi yakke."

See, biira, oo doo goo don wasa dubbi goo. O vi'i:

"Hobina-hobi,
Hobi-njamala, Hobi-cirga,
Taturuyel."

Boosaaru gootel, biira, ta'i nofru gootel. O vi'i: "Kaay, baaba don ewna en. Baaba don ewna en." Luttufi vi'a: "Kayya a fewan." O lori fayin. Fowru kam don wasa.

"Hobina-hobi,
Hobi-njamala,
Hobi-cirga,
Taturuyel."

"Bookiri kipci kokola." "Baaba don ewna en."

Biira see, di ta'i barak. Di don ndogga, di don ndogga, biira, di njotti. O vi'i di: "Cup." Di yakki waylooru goo cacak.

See, o jippi o va'i baabaaru. Luttufi don tokki. O yotti haa maayo. O vi'i di: "Tuutee." Di tuuti ko di nyaamuno go pat. O wa'i fayin. O hooti wuro. Hootugo o yehi o hirsani di ngaari. Hirsugo o sa'i o wulani di. Di yakki haa di cafti. O nanngi di o habbi. O wi'i: "Janngo boo meetaa."

Takalamulus takkaandu bu'e bojel.

(1969-70, Abdullaay Osmaanu Baaseewoojo taali ngol haa Marwa.)

106 Dawaafi bee waylooru (5)

Taalel taalel.

"Rawaandu Baleeru.
Habirhabir.

Samsamaaru.
Daadiiru.
Damalmale.
Ndiyam baleejam.”

Doo kam timmi.

(25/1/1983, Faatumata, bi'eteedo Yaapenndo yeewti ka haa Ngawndere.)

107 Debbo mo yidfaa gorko mo battarre (1)

Too, yowwaa, too, taalol taalol. Doo boo, waatoo, dum binngel debbo on, Hawsaajo. Binngel debbo doo, waatoo, o voodi on haa furi semmbe. Wuro maa-jum pat be do maayna mo¹, be yidi mo on. Waatoo, o maaya diga o muuyaay mo. To yi'i mo nii, yidi mo, waatoo, haa furi semmbe. O diwna nii nii.

Too, see, o vi'i kanko walaa banjata mo sey goddo jee walaa battarre haa banndu mum. Mo walaa irin battarre. Eh eh, a anndi battarre ko? Mo walaa battarre haa banndu mum. Be vi'i maccudo mabbe doo don booddo. Asee, maccudo laamdo. Don booddo. Innde maako Dan Sheeri. Baaja binngel debbo may. Binngel debbo vi'i o tawi battarre gootel haa banndu maako. Binngel debbo sali.

Sey, mboodi nani haa nder ladde. Anndi to mboodi borti, banndu mboodi walaa battarre. Mboodi wari battarre koo peetel walaa banndu mum banji debbo. Be ndilli nder ladde. O wayliti gorko banji mo. Haa deydey ngaska maako doo, o wartiri dum saare mannga. Asee, dum ngaska on.

See, be wari be nasti nder saare.

See, saare warti ngaska. Ngaska mboodi mannga hallundi.

See, o yotti tan. Be joodi, be joodi haa fabbi. Be dabbiti binngel debbo. Be anndaa koo haa toye gorko yaari mo.

See, Dan Sheeri yahi ngesa mum tan, yehi do rema.

See, o nani:

“Dan Sheeri, heey, Dan Sheeri.

Dan Sheeri, baawan² baabaa³.

Dan Sheeri, baawan innaa⁴.”

O wadi nii, o nani innde maako. O nani innde maako. O volwi. Debbo nani daande maako, lori ewni mo:

“Dan Sheeri, heey, Dan Sheeri.

Dan Sheeri baawan baabaa.

¹ Wuro maaajum pat be do maayna mo kam ba wi' go be pat be ngidi, don diwna.

² Baawa kam maccudo bee Hawsaare.

³ Baabaa, dum baaba bee Hawsaare.

⁴ Innaa, dum daada bee Hawsaare.

Dan Sheeri baawan innaa.
In kaa je⁵ gidaa⁶, Dan Sheeri.
Ka gay da⁷ baaba da⁸ innaa.
Mu naa⁹ padaa¹⁰ da masijay¹¹.”

Sey, Dan Sheeri nooti mo:

“Inaa ruwan¹² Dan Seeri?
Inaa ruwan Dan Sheeri?
In ku naa¹³ padaa da masijay.
Ay ku naa padaa da marookay¹⁴.”

Too, o ummi. O warti saare. O sali volwugo, sali yeccugo laamdo'en o nani daande binngel ma'bbe. Haa yannde feere laamdo do dilla konu.

See, nani kadi. Binngel debbo do yima, o vi'i:

“Dan Sheeri, heey, Dan Sheeri.
Dan Sheeri baawan baabaa.
Dan Sheeri baawan innaa.
In kaa je gidaa, Dan Sheeri.
Ka gay da baaba da innaa.
Mu naa padaa da masijay.
Mu naa padaa da masijay.”

Yeeso goo, maccudo yecci laamdo, vi'i yoo: “Mi nani daande binngel ma doo.” O vi'i: “Fewre. Saltee mo daande.” O mbari maccudo maako duuddum haa tonton.

Boŋ, o vi'i be fewa mo on.

See, binngel ewni Dan Sheeri fayinta. Be vi'i: “Munya to¹⁵ binngel debbo ma ewna.” O ewni. O ewni. O ewni.

See, mboodi boo warta tan. Mboodi wayliti goddo do warta.

See, wayliti mboodi nasti nii nder ngaska may.

See, mboodi yehi taari binngel debbo doo nii, waddi hoore mum, hawri bee binngel debbo, vi'i, to yimbe dimmbi, mi do mbara binngel debbo. Be vi'i: “Too.” Dan Sheeri doo boo, gorko jee o sali baŋa mo doo boo, hulataa mboodi. Waatoo, mboodi ŋatataa mo sey tappa mo. O yehi tan o yehi o haŋi bee mboodi. Be haŋi bee mboodi. Be haŋi bee mboodi. Be haŋi bee mboodi. Be haŋi bee mboodi. Midi wadi.

⁵ In kaa je kam to a yehi bee Hawsaare.

⁶ Gidaa, dum saare bee Hawsaare.

⁷ Ka gay da kam a hoofna bee Hawsaare.

⁸ Daa kam bee bee Hawsaare.

⁹ Mu naa, dum miin bee Hawsaare.

¹⁰ Padaa do haŋda bee Hawsaare kam ba wi'go.

¹¹ Masijay, dum bodde bee Hawsaare.

¹² Ruwan kam ko hawti, ko yaali, ko sokki bee Hawsaare.

¹³ In ku naa kam to on bee Hawsaare.

¹⁴ Marookay kam torooŋe bee Hawsaare.

¹⁵ To kam ba wi'go haa to.

O vi'i mboodi: "En tijja dow, en juula." Mboodi vi'i: "Haa wuro min¹⁶ min anndaa tijjugo dow juula." O vi'i: "Too." Mboodi banji hoore. Mboodi banji hoore haa juula. O tayi daande mboodi ummini vicco. Be habi, be habi, be habi, be habi, be habi haa kiikide. Vicco vi'i: "Tijja dow, en juula." O vi'i: "Tijju. Miin mi anndaa tijjugo." O tayi vicco. O wuli mboodi kaca kaca¹⁷, o banji binngel debbo.

Doo on, taalol may boo jinni ban nii. Dum taalol yiide on.

(22/1/1983, Aamaduu Raufaa'u taali ngol haa Ngawndere. Binngel debbo Haw-saajo taalani mo haa laawol.)

108 Debbo mo yidfaa gorko mo battarre (2)

Taalol taalol.

Too, binngel debbo doo, o vi'i see goddo mo walaa battarre e banndu banjata mo. Worbe taaska daga wuro feere wara. O vi'a: "Kaay." Oo wara, o vi'a: "Kaay." Oo wara, o vi'a: "Kaay."

See, goddo feere ummi, wari. Yerimaajo tedduo haa wuro, wari bee jawdi bee dume pat, vi'i banjan mo. O laari. Waatoo, kanko boo, o walaa battarre haa banndu maako see peetel nii wadi mo haa kosde. O vi'i: "Too." Haa o linya, o linyi o laari o tawi o vi'i: "Ndaa battarre." O yidfaa o sali. Haa yimbe maako berna, daada maako bernani mo, nde o bii laamdo guda wari banjugo mo hannde o sali.

See, o ummi kadi. O hooti. Yerima hooti.

See, hunnde ladde nani, haa ladde, habaru, see, wayliti tagaado, see, hoo'a sawru wartira limse, hoo'a dum wartira limse, borni wadi, ii, hunnde doo, va'i puccim, wari.

See, o vi'i: "Ndaa goddo."

See, o vi'i, o wari banjugo mo.

See, o vi'i: "Kaay." O laari mo tawi battarre koo peetel walaa haa banndu. O vi'i, doo kam ndaa gorko maako on doo.

Yowwaa, see, be wadi banngal. Be dilli kadi. Be yotta haa do. O yandina doo. O vi'a: "Ndaa hufuneere maa yani." O vi'a doddon o tawi. "Ndaa toggowol maa yani." O vi'i, doddon o tawi. "Ndaa baaru maako yani." O vi'a, doddon o tawi. "Ndaa kaafahi yani." O vi'a, doddon o tawi. "Ndaa limsel maa goo yani." O vi'a, doddon o tawi. O warti hunnde ladde. Be tokki laawol. Binngel debbo goo hultori kadi. Be hooti haa wuro maabe. Wuro maabe doo boo, see himbe tan be nyaamata. Be yaha be fasa jahaale yimbe, be fasa be ada kuuje jahaale, be wartira haa saare.

Yoo, see, be wartira goo, see, be wartiri, binngel debbo goo hoo'a haako, tebi keccum doo, dolla, to be nati, be vi'a: "Nyaamu. Nyaamdu amin a tawi haa wuro

¹⁶ Wuro min kam ba wi'go wuro amin.

¹⁷ Haanii wi'go soppi ndi kaca kaca.

doo.” O vi’a: “Too.” Hoosa haako maako. To be don bana jemma on boo be nyaamata be. Ban nii to be wartiri pat, be warti fasugo, jemma be wartata. To be nati kusel, o nata haako. To be nati kusel, o nati yulmere. Nonnon nonnon nonnon nonnon, kanko to be do nyaama nyiiri nii, ban nii kanko boo o wadta. Haa yannde goo, wadi duubi. Waatoo, hundde doo be do vi’a, binnel debbo may boo be balndirta, “To te’i te’gal, yaha yeeso, ammaa lortaa baawo.” Daga be do warta bee gorko may fuu, nonnon gimol mum.

See, minyiraawo goo ummi yahan, yehi haa mallumjo goddo saafi.

See, vi’i: “Ndaa ndaa derdam dilli haa wuro nii kajaawo. Wuro may boo hannde, ndaa ndaa no ngo va’i.”

See, o laari o laari o vi’i o yecci mo ko o wadta pat. O wari o wadi saafi o vi’i: “Hannde kam mi yahan mi laara oo doo doo. Mi yahan mi laara moy? Hannde kam mi yahan mi laara adda am.” Be ha’di, be ha’di, be ha’di. O dilli. O dilli. O yotti. Nde o yotti goo, o wara o eeri maayo. Maayo feere boo do waywa waywugo nonnon ban ndiyam to be wadi haa yiite doo waywa goo. Maayo may do waywa nonnon. O yotti. Waatoo, maayo may boo see to goddo mo nyaamaay kusel goddo on eerata maayo may.

See, o yotti o vi’i: “Mi meedaay nyaamugo kusel goddo. Mi do yaha laara adda am nii kaja, haa wuro nii kajaawo.” O vi’i: “Too.”

See, maayo ta’i, do saali haa saka maayo. O dilli haa adda maako. O yotti.

See, o yotti haa saare goo. O tawi be. Goddo goo o dilli. Nde o yotti haa adda maako goo, be vi’i to o yotti, naa be pat be don ladde kadi? Oo doo doo, mbaggu doo don, jee fiyata manja worbe maako bee yimbe mum pat.

Yoo, doo boo don, gorko may, goddo saafi goo yecci mo: “Mbaggu doo boo don. To a fiyi nii, a nanan?” “Bani banngal, yahan yeeso tum, ammaa lortaa baawo. Bani banngal kam majji,” nii mbaggu may fiyata. Nde o hoo’i doo, o nani mbaggu do fiya ban nii.

See, o do fiya, o do fiya, o do fiya.

See, derdiiko goo nani ban nii nder mbaggu, do dogga wara, do dogga wara, wari tawi, o vi’i: “Derdam a wari?” O vi’i: “A wari?” Biira, o vi’i: “Doo kam be mbarete. Anndi to mi sigata ma, derdam. Anndi to mi sigata ma.”

See, o bofti ndoondi, o rufa banndu, o rufi banndu, o rufi banndu derdiiko haa banndu wadi. Biira, be yaha be mbari kuuje, be mbari kuuje, be mbari kuuje ko be nyaamata goo. Kuuje pat ko be jokki fuu be mbaran.

See, debbo goo wari defi defi defi. O vi’i: “To be hoo’i nyaamdu, to be do nyaama, a nata haako meere mi defata doo. To be do nata i’al, a nata yulmere yiite. To be do nata kusel, a nata haako mi defata doo. Tata a nyaama nyaamdu mabbe.” O vi’i: “Too.”

See, gorko maako warti. “Hmhm, dume haccata nii haa nder saare doo?”

Dume haccata nii haa nder saare doo? Dume haccata nii haa saare doo?"

See, o vi'i: "Kaay. Dum minyiiko am on wari laarugo mon. Dum esiiko mon on wari laarugo mon." O vi'i: "Too. A wari?" O vi'i: "Too." "A wari laarugo daa ma?" O vi'i: "Ee." "Too, en yehee nyaama." Be vi'i: "Too." Be yahi nyaamugo goo. Ndaa o nyaami. O nyaami goo. O wadi balde tati.

See, o vi'i o wari hoosugo daa maako haa be yaha be laara daada mabbe maayi. Jawdi do joodi wanna meere. Hannde o yaha o laara, babal daada mabbe waali. O warta. Daada boo don bee yonki. O fewi on.

See, hunde ladde goo vi'i: "Voodi, voodi." Wari yehi fasi. Daa go boo naa donno? Adda maako goo na do moofta jawdi ko gorko waddata fuu? Haa be wari be fasi, be fasi, be fasi, waddi jawdi kam nii vaagaare kadi.

See, fiira, be harki. Be habbi kuuje kadi. Be dillan.

See, oo doo goo wadi dooka haa nder wuro pat. O wadi dooka, o vi'i: "Kala kala kala koo moyjo pat, yaha be wula dankali. Be jooda kommbi maayo." Maayo jee ndiyam waywata goo. Too, be jooda haa kommbi maayo. Waatoo, haa to be wari, derdiiko maako bee debbo goo fuu, be mbara be nyaama. Nii on anniya mabbe. Be yehino goo.

See, be yotti haa ndiyam goo, see, o vi'i: "To mi meedaay nyaamugo goddo, mi meedaay nyaamugo kusel wuro doo, mi meedaay nyaamdu wuro doo, maayo, a ta'a, min saala. To mi meedi nyaamugo haa hunduko am boo, maayo, a ilna min." Be yotti.

See, maayo ta'i tan. Be saali.

See, himbe goo donno darii goo, haa laara no be saalirta, hidde nyaama be goo.

See, be diwa be vi'a be yahan. Laawol feere don na? See maayo doo.

See, be doggan nii, be doggan nii, haa be yotti tan. Be yotti.

See, o vi'i: "Walaa no adda am wa'i. Ammaa no o yottiri see bee jemma."

See, daada vi'i: "Too, jemma kadi." Be yiiwi adda goo, be fawni, be labi dum, ngam labataa helnyataa don joodi nonnon haa nder kuuje ladde goo. Bana adda goo, be labi dum, be helnyi dum, be hoo'i dum kadi, be borni dum limse bana himbe goo. Be nastini mo wuro be yotti.

See, be yotti goo, koo moy be do vi'a yoo: "Laamdo do tefa adda bikkoy haa baŋa." Laamdo wuro may.

See, be do tefa adda. Koo moy vi'a: "Aan kam a walaa adda. Minin kam yannde kajaa min yaaran adda min haa laamdo. Laamdo yaha baŋa." Ban nii.

See, o vi'i kanko boo o walaa adda kanko o joodi siriw haa yannde goo. "Koo moy wurtina adda mum. Ammaa aan kam walaa adda? "

See, o vi'i: "Too."

See, o fawni mo, o vi'i: "Muny lee adda am wara."

See, ɓe fawni. Nde ɓe vurtini ɓinngel debbo doo, walaa didi maako nder ɓikkon rewɓe fuu. Kanko on ɓuri voodugo.

See, ɓe hoo'i mo yaari.

See, laamɗo laari. Laamɗo emi habaru: "Koo moy mari adda haa wuro doo pat wadda."

See, ɓe waddi. Koo moy wadda adda mum saala. Koo moy saala.

See, ɓe wari ɓe waali haa les laamɗo. ɓe yecci mo ban nii.

See, ɓe mo yecci laamɗo goo, debbo do saala, vi'a: "Oo doo woni debbo laamu naa? Koo oo doo doo?" ɓe vi'a: "A'aa, to o wari kam emɗe¹ don naa?" Debbo goo do saala, saala, see, o vi'i: "Kaay, mi tammi dum kanko on." Waatoo, nde o vanngiti, ɓe emataa mo, ɓe emaa. ɓe anndi dum debbo doo woni debbo laamɗo.

See, ɓe wari ɓe yotti tan. ɓe nastini mo saare laamɗo kadi. Laamɗo walaa ko o hokkaay lenyol maɓɓe pat nonnon kadi. Ndaa ɓe adi jawdi haa hunnde ladde, ɓe wartidi, ndaa hannde haa laamɗo boo, Alla hokki ɓe jawdi. ɓe talaka'en goo boo. ɓe mari jawle ban nii.

(25/1/1983, Kinngi Aysatu taali ngol haa Ngawndere. Fulorewɓe taalani mo nder Ngawndere.)

109 Debbo mo yidaa gorko mo ɓattarre (3)

— Taale taale¹.

— Taalaate².

A yi'aay no godɗo wadno? O danyi ɓiɓɓe duudɓe.

Say, gooto wi'i te'irtaa mo ɓattaare³.

Say, luttuɓe pat te'a. O mo vi'i te'irtaa mo ɓataare, mo joodi.

Say, garɗo fuu mo yaha mo jabboo dum, o raara dum.

Say, nyanndeere nden maa, Taatindi Melyindi wari. Taatindi haɓɓitake melyindi mo"itini wari.

Say, mo hooci kosam mo ummi. O haddi ngudo ko haa leydi, puvuk puvuk, mo yehi. Mo nasti mo joodi. Mo jabbi mo, ɓe kinnidi⁴. Mo sifi mo diga diga diga hoonda wordu haa saka hoore. O joodi. ɓe kinnidi. O ummi o wurti. O hooti suudu maɓɓe. Mo wi'i: "Daada." Mo noddii inna maako. O wi'i: "Hannde kam gorko am wari." "Gorko maa wari?" "Gorko am wari." O wi'i: "Too." Oo goo kam nyalli nyalli nyalli, immii tan, yoortoto⁵. Mo hoosi mo haɓɓi kuuje maako pat, mo tim-

¹ Emde fotan bee yamɗe.

² Taaloowo wi'ata.

³ Jabboowo wi'ata.

⁴ ɓattaare fotan bee ɓattarre.

⁵ Hinnidugo, dum saanootirgo

⁵ Yoortaago, kam ba wi'ugo, huucugo.

mini. O wi'i, joonii kam gorko maako wari. Mo tokkay⁶ mo.

Say, minyiiko ummi taskitii be. Naa be njahday. "Miin kam en njahdataa. Aan kam ba ko ngal⁷ welaayno boo aan mettinoyta ngal."⁸ Minyiiko wi'i: "En njahda." Mo wi'i: "En njahdataa." "En njahda" "En njahdataa."

Non, say, minyiiko jam tokki mo.

Say, mo acci dum tokki mo tan. Be ndilli. Oo kam nde daayindiri nii, habaa, guuruwol yana. O wi'a: "Guuruwol maa yani." O wi'a: "Don tawnoo-mi ngol."

Nonnon nonnon, haa guuruuji njandi lutti say tagaadi tan.

Nonnon, haala jinni. Be ndilli. Be njaha, be njaha haa be njotti. Be pe"i, be nyibi, be timmini, be kuuri. Be kabbi tan. Be njoodi. Gorko goo nyibi buteeru muudum, timmini bee buteeru muudum. Be nyibi suudu. Be timmini. Tan maa nde weeti fuu mo defa mo hokka minyiiko, yaharana gorko maako goo, haa faɓɓi. Nyanndeere nden, haa warti no wa'no.

Tan, fajiri weeti. O defi nyiiri goo kam hokki minyiiko o yahara. Minyiiko goo kam no huusiri⁹ nii, wi'i: "Oo kam warti no waɗo. Nga waali, ubba, wiccito e leyde."

Tan, haala jinni. Minyiiko goo kam sobɓiti tan, wi'i: "Baka, hannde kam mi yi'i ko mi hula." "Naa mi wi'ino maa, koo ngal weloytaa maa, aan a mettinoyta ngal." O hoosi falliiko¹⁰ ngudo haa leydi, ummi tan, bafti¹¹ nyiiri goo kam dilli. O yehi tan. No huusiri yi'i moo kam, nga ubba, nga wiccita leyde maa say oo kam wubi¹² taasaaje tan. Wissi¹³ saarol¹⁴ diga ton, saartodi koyde pat. Yottii tan so"oyi. O wi'i: "Hannde kam minyam am no ngacten?" Minyiiko wi'i: "E mi anndi kadi, baka am."

Say, baka maako wi'i: "En ndoggu." Haa be ndoggi. Asgumri gertoode kurkiti.¹⁵ Nga haftoyi, nga wari nga yami: "To njahton?" Be mbi'i: "Min ittoya gummeeje." "Ndaree don, mi ittana waddana on." Be ndari. Nga itti, nga waddani be.

Too, fahin nga so"iti¹⁶. Be doggi. Asgumri hurkiti nga haftoyi nga wari. "To njahton?" "Min ittay ibbe." Nga doggi, nga itti, nga waddani be. Nga so"iti.

Ndennden, minyiiko goo o wi'ino ta tokka mo goo, nden, wi'i: "Anndi baka no mbadten naa?" "Mi anndaa." "To aan kan en koosu nde suleyre. Kabɓen e gaarawol, ngubanooden asgumri ndi, to ndi modfi nde falake e daande, a nani ko, ndoggen. Ndoggen. Ko¹⁷ ndi hurkita, nde falto, ndi hurkita, en ndaayni." O wi'i:

⁶ Tokkay fotan bee tokkan.

⁷ Ngal kam ba wi'go te'gal.

⁸ Waatoo, bana wi'ugo koo ngal welino maa, aan on tammi laskinooygo ngal. A yahataa bee am.

⁹ Huusiri, dum huuciri.

¹⁰ Falliiko kam ngudo.

¹¹ Baftugo kam roondaago.

¹² Wubaago, dum sakkingo.

¹³ Wissi fotan bee wicci.

¹⁴ Saarol fotan bee caarol.

¹⁵ Hurkitugo, dum woygo.

¹⁶ So"itugo, dum lortugo

“Too.” Kanko kam mo majji. Koo no mo wi’a, mo hultori, say, minyiiko tan.

Non nii, minyiiko goo kam, tan mo hoosi be kabbi suleyre goo, bee gaarawol be kufi¹⁸. Asgumri kam modi maa, nde fali.

Tan, be ndoggi be itti pargal. Be ndoggi. be ndoggi, be ndoggi haa haa haa haa haa haa nanka juura nde falti. Nde hurkiti, nga haftoyi nga warti. Nga tawi siriw. Nga tokki laawol mabbe. Nga dogga, nga dogga, susa koyde. Nga dogga, nga dogga, susa koyde. Haa haa haa hiiri be ton. Saka ladde be yeenji lekki tan. Be mbaali. Naa kanga yottii doo, too, kii lekki ki be yeenji, nde nga yotti, nga tawi, don be kaadi nii.

Say, nga tijji, nga yi’i be dow. Nga wadi kam yirgo¹⁹ tan. Nga yira lekki. Nga yira lekki. Nga yira lekki. Nga nodda banndiiga’en. Haa ko ngari ko keewi. Ko ngadi ko yirgo lekki kam. Ko weeti, haa lekki badike haa latti dadol goo, weeti laafi.

Tan, haala jinni.

Lekki kam badike yango. Tammono say be kaayni jahaangal godngal e saalo.

Say, minyiiko goo, wi’i mo: “Anndi, baka, en liltu²⁰ be. E wuro meeden e saka laawol. Liltan ma be. To be njaalti, be njaakoo en. En badike nyaamdeego.”

Tan, haala jinni.

Say, baka maako goo wi’i: “Too, e noye liltirten be?” O wi’i: “Too, en liltu be.”

Say, mo wadi:

“Wuku kuuwan kuwanka dow.

Wakuwanka dow.

Kudan kuwan seema.

Sidoori maa.

Doori maa nga wubbaa taawo,

Doori maa nga jaa jaa taawo.”

Say, o dari wi’i: “E hannde, dum dume wadta ba cole!”

Say, be ndari.

Say, “Dum solel naa dum goddo?”

Say, be ndari.

Say, mo fudditi fayin.

Say, mo wadi:

“Wuku kuuwan kuwanka dow.

Wakuwanka dow.

Kudan kuwan seema.

Sidoori maa.

Doori maa nga wubbaa taawo,

Doori maa nga jaa jaa taawo.”

¹⁷ Ko kam ba wi’ugo hiddeko.

¹⁸ Hufugo, dum wubaago.

¹⁹ Yirgo, dum dimbugo doofa.

²⁰ Liltugo, dum neltugo.

Tan, haala jinni.

Say, be mbi'i: "Anndi dum wofbe lilten be, be mbi'i njaawee. To on tawi wuro ngo saka laawol, njehee njaakoo be."

Tammono, say, be ndilli. Be njotti tan wuro goo. Be mbi'i: "Raa, min njaali wofbe saka laawol. Be mbi'i njaakanoodon be. Kuuje ladde badike nyaamdugo be, dillirinooŋe hiirna."

Say, tan, be mbi'i: "Too."

Say, wuro maŋŋe wi'i: "Too. Ego dum wayne, nden kam."

Say, tan, kambe be ummi be taski. Daga be bahi, be pidirle²¹, daga be bahi, be labbe, ummi tan, kaŋŋi dum. Doggu doggu darta,²² haa be ngari. Tawi ko kam e mbaalingira²³ be pidi, be pidi, be pidi. Ngod'ko ndoggi ndadi. Ngod'ko be pidi dum be mbari. Ngadi dabare tan be njippini be, kam.

Tan haala jinni. Be kooti. Nyannde be njottinoo nii, mo te'i mo battaare tan.

Haala jinni.

Taalol am jinni.

(9/1964, Jaafunjo taali ngol haa Baba dakki Yarmbarj haa lesdi Ngawndere.)

110 Debbo mo yidfaa gorko mo battarre (4)

Taalel taalel, jamma taŋooyel namarga pella dow hoore taaloowo. A faami ko?

Debbo feere vi'i: "Walaa miin kam mo mi ŋangata, ilaa gorko mo walaa battarre haa ŋanndu sam." Koo moy wara caka maŋŋe, o vi'a: "Kaay, a bee battarre. Loree." Koo moy wara, koo moy wara. O tawa o waawataa. Nii nii, haa kunnga ladde nani wari. Nde kunnga ladde nani wari nii, warugo maaga, ŋiira, ŋorti kunnga, be laari be tawaay battarre. Debbo vi'i: "Ndaa bee oo doo, mi haŋŋata." Be nguli ndiyam. Be mbi'i mo o yara. O yara. O yari nonnon bee yiite.

See, be kaŋŋi, be koosi. Kanyum bee debbo bee sukaajo be don ndilla, be don ndilla. Be nasti ladde. "Limshe maa yani." "Dondon tawnoo-mi." "Kaay, hufineere maa yani." "Dondon tawnoo-mi." Pat kuuje ŋanndu maako goo yandi. Biira, o yehi o talli haa suudu honndorde. O warti kunnga mannga. "Jabuuri jabuuri, njahnoo-mi. Jabuuri, jagger wayliti. Jabuuri, koskon ngayliti." Biirawa, o ardini himbe goo, be njehi yaasi maako doo, be tawi bee nyii'e himbe.

Too, tiitiji suudu maako gaasa himbe. Loonde maako gumbal hoore. Be tawi pat. A faami?

See nonnon, ŋiira, o vi'i: "Janngo mi tawa a defti hoore maa." O dilli. Janngo

²¹ Pidirgal / pidille.

²² Doggu doggu darta kam ba wi'ugo doggu dara, doggu dara.

²³ Mbaalingira kam fottan bee mbaalindira.

wadi. Biira, o wari o tawi beya goo doggi. Nde beya goo doggi nii, biira, o tokki be. O yehi caka cak ladde o jokkita be. O vi'i: "Janngo to on meeti doggugo, mi nyaaman on." Fabbii-janngo boo be doggi.

See, o nyaami be.

Kalas kullu maafi.

(1969-70, Abdullaay Osmaanu Baaseewoojo taali ngol haa Marwa.)

111 Binngel debbo bee kuturuujo (1)

Binngel debbo wi'i o yidaa nyiddudo, see suka, see booddoo. See suka.

See, kuturu ummi haa leddi feere, wari muuyi mo. Kuturu wari muuyi mo. O yi'i kuturu, o diwni, o diwni, o diwni, o yidi gorko doo. Kuturu wari. Kuturu wayliti fawni fawni fawni, yehi jabi d'iggugo banndu haa mboodi. Yehi jabi waywayko haa saawawre. Yehi jabi pedeeli haa nyebbe. Jabi ngapaleeji delkunga doo haa maa¹ hunyak, solli delkata suufi suufi. Be hoosi. Kayya, o wari.

Nonnon, see, debbo yidi mo. Derdiiko don gorko, o vi'i see o dilla bee gorko maako. Derdiiko vi'i: "Mi yaha bee maa." O vi'i: "A yahataa. A sahi masin². Taa yah saha gorko am." O vi'i: "See mi yaha bee maa." O sali.

See, o wadi nii, o hoosi.

Jam, o hoosi daa maako goo. Be dilli. Be dilli, be dilli, be dilli, be dilli, be dilli. Derdiiko goo latti buubi takki dow donngal maako. Be yehi be yotti nder geene. O vi'a: "Limshe mon yani." Gorko vi'a: "Doddon mi tawi." "Hufineere mon yani." O vi'a: "Doddon mi tawi." "Doo doo yani." O vi'a: "Doddon mi tawi." Haa be yotti kommbi laynde. O badi wuro maako. O naati laynde. O yehi o itti kuuje ngu'aari doo pat, biira, o do diwa, wara, tinjij tinjij tinjij tinjij tinjij. Debbo maako vi'i yoo: "Nyaa³, a yi'aay gorko am suka booddum nii naati laynde doo na?" "Suka booddum dume? Saalu. En dilla.⁴ Min may on. Saalu." O ardini mo bee derdiiko fuu.

See, be dilli. Be yehi be yotti wuro mabbe. Biira, kuturu'en wuro may pat no foti kuturu. Derdiiko doo nanngi no ndoyluku, sola mannga nii. Ndoyluku vi'i mo: "Useni, taa mbaram yooftam. To duniya juuti, mi nafete."

See, o yoofti ndoyluku goo dilli. Be wari be yotti. Derdiiko hoosi timmbiri, joodi saka dammugal, do fiya, do manja daa mum, do manja adda mum, do manja adda mum haa veeti. Veeti fajiri o hoosi hundee maako goo, jee be fiyata bee pedeeli goo, gimol may don. Be wari be joodi. Kuturu'en wari do wama. Kanko boo o do fiya.

¹ Maa kam daada bee Mbumre.

² Sahi masin kam ba wi'go sahaare duufi. Waatoo, dum sahijjo mo sahaare famfa semteende.

³ Nyaa kam ba wi'go baaba bee Mbumre.

⁴ Taaloowo don wolira bee daande kuturuujo.

“Daa⁵ malawyel⁶ mutiijikoo⁷.
Mbaa⁸ jen⁹ jendokoyaa¹⁰ mutiijikoo.
Ko’a jen jendokoyaa mutiijikoo.
Daa malawyel mutiijikoo.
Ko’a jen jendokoyaa mutiijikoo.
Tunhur¹¹ katunfaa¹² katun kakara¹³.
Mbaa jen jendokoyaa mutiijikoo.
Daa malawyel mutiijikoo.”

Kuturu’en goo do wama girip girip girip girip girip girip. Biira, haa be somi.
Naange wadi deydey saa’i be nyaamata be.

See, kanko goo o do joodi fiya.

“Ndoyluku woo kawadi kawadi wari.
Kawadi ndoyluku fañ raa fañ.
Kawadi kawadi wari.
Kawadi ndoyluku woo kawadi kawadi wari.
Kawadi ndoyluku fañ raa fañ.
Kawadi ra kawadi wari.
Kawadi ndoyluku woo kawadi kawadi wari.”

Ndoyluku goo wari vik vik vik vik vik vik vik. Be do joodi yaasi bee daa maako nii.
Be harki mbarugo be nyaama kadi. Ndoyluku wari yotti. Yottugo ndoyluku nii,
biira, vifti daa resi haa nafki doo, vifti nyin¹⁴ haa do, ummi joodi dow suudu. Joodi
dow suudu. Biira, be jamna yiite suudu pum. Be jamna yiite suudu pum. Be jamna
yiite haa be wulidi wuro mañbe pat. Haa be wuli fuu, ndoyluku umma joda haa dow
feere. Haa ndoyluku ummi yehi joodi dow leggal joorngal nii don nder wuro mañbe.
Be dinngi¹⁵ soppugo leggal goo, kpam kpam kpam kpam kpam kpam. Leggal wuli
do yibba. Ndoyluku fiiri vika vika vika vika vika, hoori be haa daada mañbe bee
daada mañbe.

Nii doo boo.

(26/1/1983, Asta Jooda bii Bakari Kilba taali ngol haa Ngawndere. O Pullo
Garwa mo te’i debbo Laka. Asta musini Lakaare, nanan nde. Adda mum, binngel
bappanyo mum taalini mo.)

⁵ Daa kam adda bee Mbumre.

⁶ Malawyel kam mardo jarraba te’gal bee Mbumre.

⁷ Mutiijikoo kam ba wi’go wurtu laaru bee Mbumre.

⁸ Mbaa kam jogaago bee Mbumre.

⁹ Jen kam labi bee Mbumre.

¹⁰ Jendokoyaa kam mo jogataa haa junngo bee Mbumre.

¹¹ Tunhur kam cukumri bee Mbumre.

¹² Katunfaa kam booro hiidngo bee Mbumre.

¹³ Kakara kam sokoliire hiidnde bee Mbumre.

¹⁴ Nyin kam minyiiko bee Mbumre.

¹⁵ Dinngi kam tokki.

112 Binngel debbo bee kuturuujo (2)

Binngel debbo doo o don. O vi'i kanko walaa mo o yidi haa duniya pat see gorko mo walaa battarre haa banndu.

Jam, see nonnon, oo wara. O vi'a: "Bee battarre." Oo wara. O vi'a: "Bee battarre." Oo wara. O vi'a: "Bee battarre."

See, yenne feere, gorko feere ummi, biira, fawni. Asee, dum kuturuujo. Walaa ko wadaay haa banndu mum, ummi wari yotti. Biira, daga gorko don haa laawol goo, daada maako vi'i: "Va"u beembal, a hoosanam hulkuwal¹, haa mi rotta nyiiri." O va"i beembal. O do hoosa hulkuwal.

See, o ewi gorko do wara. O vi'i: "Daada am, hannde kam gorko am do wara. Hannde kam mi dillan." Daada maako vi'i mo: "Useni. Munya nyaama nyiiri." O vi'i, kaay, o yidaa.

Jam, gorko wari yotti tan. Gorko hoosi mo tan. Be dilli. Haa be daayi. Be senndi ladde. O yi'a gorko wudina pafe. "Gorko, ndaa pafe maa a wudini." "Haa dondon mi tawi." Gorko borta toggoore sakkina. "Ndaa a borti toggoore ma." "Dondon mi tawi." Gorko itta sarla wudina. "Ndaa sarla maa itti." "Dondon mi tawi." Gorko itta nulet² wudina. "Ndaa a wudini nulet maa." "Dondon mi tawi." Gorko haa wudini kuuje haa banndu mum caak. Banndu pat kuuduuje. Minyiiko maako boo donno peetel nii, daga yannde be do dilla nii, minyiiko maako vi'i, tokkan mo. O vi'i o yidaa, minyiiko maako tokkataa mo.

Jam, be yotti caka ladde goo nii, see, minyiiko wadi hiila³, see, minyiiko do dari caka mabbe.

See, o vi'i: "Ayyee. Ndaa minyiikoyel am."

Jam, see, be yehi be yotti wuro kuturu'en. Kuturu dari deydey fe"irde maayo⁴, wadi: "Heey." Biira, kala kuturu ko wonno nder wuro may fuu moofti. O vi'i: "Hannde kam en hebi kusel."

Jam, see nonnon, be wari.

See, minyiiko maako doo vi'i mo: "Min kam haa wuro amin kam, to be nyaama amin, sey to be wurni⁵ amin haa min tekki tawon. Nonnon, be nyaama amin."

See, be vi'i: "Too." Minyiiko maako boo yenne feere be nanngino sonndu.

See, sonndu vi'i mo: "Yooftam ngam yenne goo."

See, o yoofti sonndu dilli. Minyiraawo kam minyiraawo debbo.

Jam, see nonnon. Be hoosi be, be naatidi nder suudu. Ko be hebi fuu hokka be,

¹ Hulkuwal, dum dottirgal.

² Nulet < *lunette*.

³ Hiila kam anndal balam.

⁴ Fe"irde maayo, dum joldude maayo.

⁵ Wurni kam nyaamni.

be nyaama, ko be hebi fuu hokka be, be nyaama, haa be tekki.

See, be vi'i: "Hannde kam min nyaaman mo."

See, minyiiko goo vi'i: "Kaay, minin kam haa wuro amin, to be do yaha nyaama godfo naa ban nii be wadata. Seyto be wadi fijirde be womi⁶ haa tawon."

Jam, see, nonnon, janngo to kadi, be nyaaman be. Biira, bana hannde fajiri, be yehi be dari les leggal don mannga nii. Be hoosi mbaggu be hokki minyiiko goo. Be vi'i fiya.

Jam, see nonnon, jam, minyiiko jabi mbaggu do fiya. Asee, minyiiko kam ko o fiyata mbaggu pat, do ewna sonndu jee nanngi noo yennde feere, yoofti goo. O vi'i: "Sonndu am, hannde ndaa hunnde tawi yam. Sonndu am, ndaa hunnde feere tawi yam."

Jam, see nonnon, be do waali woma. Be numi minyiiko kam do nyima on. Asee, miyiiko kam do ewna sonndu goo on.

Jam, see nonnon, see, o yi'i, biira, sonndu do fiira baap baap baap baap baap, biira, sonndu wari yotti haa bana do jippa.

See, be vi'i: "Ayyee, hoosa doo boo nii, hokka amin nii min nyaama."

See, nonnon, minyiraawo kam do fiya mbaggu mum, ba fiirta.

Jam, see nonnon, sonndu yehi hooti haa dow, yehi mo"ini boodfum. Biirabat-tel, mo"ini bileeji, biira, see, yotti wari fiiri baap baap baap, biira, see, vifti minyiraawo bee daa mum fuu, biira, see, bidfi haa nder bileeji tan. Biira, sonndu fiiri dilli haa dow.

See, be yi'i mbagguje o fiyanno goo do lora⁷.

See, be vi'i: "Ayyee, ndaa be do lora. Ndaa be do yana. Ndaa be do yana."

See, mbaggu wari yani haa leddi kunjuturuŋ. Sonndu fiiri joodfi dow suudu arnaado maŋbe. Biira, be ketti asaana, be wuli be vi'i haa be wula sonndu. Biira, sonndu fiiri yehi joodfi dow ndu boo, be ketti asaana, be wuli. Sonndu yehi joodfi dow ndu boo, be ketti asaana, be wuli. Be wuli wuro maŋbe pat. Be jokkaay sonndu. Sonndu see fiiri yehi joodfi dow leggal. Be soppi leggal. Be jokkaay sonndu. Sonndu see fiiri dilli tan, yehi jippini bikkoy haa dammugal daada maŋbe. O vi'i: "Alkawal men timmi. Kanjum on mi vi'i ma yannde feere, nde a nanngi yam, mi vi'i a yooftam ngam yannde goo."

Taalol ramma, mi juuta.

(21/1/1983, Hadiija bi dendiraawo Jiji Iisa taali ngol haa Ngawndere. Jiji haa-sootiran bee daada Hadiija. Be hoowi mo haa Garwa. O neebi haa Garwa. Baawo don o lori haa Ngawndere. Baaba maako Garwaajo. Jammoore maako, Buuba Japoŋ. O sooranno kuuje Japoŋ. O joodfino haa Ngawndere bee saare maako fuu.)

⁶ Womi < wami.

⁷ Waatoo, o yoofti mbaggu.

113 Binngel debbo bee kuturuujo (3)

Too, oyaani, debbo feere danyi binngel booddum.

Sey, o danyi binngel goo. Daada maako goo doo maayi, acci mo, hokki mamma¹ maako. Mamma maako mawnini mo, mawnini mo, mawnini mo, mawnini mo, mawnini mo, haa mawni. Haa o yotti deydey bangugo.

Sey, yimbe wari. O yidaa. Yimbe doo wari. O yidaa. Yimbe doo wari. O yidaa. Yimbe doo wari. O yidaa. Yimbe doo wari. O yidaa.

Sey, kuturuujo wari. 'Be jabi bileeji kumaarewal. 'Be jabi bileeji kumaarewal. 'Be jabi bileeji bee kumaarewal. 'Be wari.

Sey, oyaani, wari wari wari, kuturuujo on wari, wari.

Yoo, wari.

Sey, o laari bileeji kumaarewal goo woodi doo. O wi'i yoo: "Ndaa gorko te'ugo am on. Ndaa gorko te'ugo am on. Ndaa gorko te'ugo am on. Ndaa gorko te'ugo am on." Kuturuujo on on jabi bileeji kumaarewal, mu'ini² banndu. O yehi o wari. O fawni hundde, fawni hundde, o leli derdiiko, dilli ndiyam bee laariya³. Derdiiko yaha nyada ndiyam goo si'a, yaha nyada ndiyam goo si'a, yaha nyada ndiyam goo si'a. 'Be dilli haa ton.

Sey, o defi nyiiri law law.

Sey, gorko maako goo nyaami, timmi. 'Be nanngi laawol be dilli. O eesi nyiiri peetel nii, sigi dow hayre, ayni derdiiko⁴. Derdiiko wari nii tawaay adda maako goo dilli.

Sey, o wi'i, adda maako goo dilli toy. 'Be dilli bee gorko goo. O dilli bee gorko goo, o dilli bee gorko goo, o dilli bee gorko goo, haa daaydum.

Sey, gorko goo seli sedfa, itti bileeji ki⁵ kumaarewal goo, itti hundde maako pat.

Yoo, o wurti o wi'i, a'aa, gorko maako booddum don warti kuturuujo doo. O wi'i, kaay, gorko maako woodaa, kaay, gorko maako woodaa. O wi'i yoo: "Miin man on. Dum miin man on nii. Taa wi'u godfo feere."

Sey, o wi'i yoo: "Naa an on defina-mi nyiiri mi nyaami naa? A leli derfa boo nyadi ndiyam bee laariya. Naa dum miin man on naa?"

Sey, o ardini debbo goo haa yeeso. 'Be dilli, be dilli, be dilli, be dilli, be dilli, be dilli. 'Be yehi tawi ziiire.

Sey, kuturuujo wurti wari bee labbo fuu nii, wadtaako. O wi'i yoo: "Kaay, saalu, wurtu. Saalu wurtu." Binngel debbo boo wurti doggi dilli yehi tawi jiire. Jiire

¹ Mamma fotan bee derdiraawo daada.

² Haanii wi'go mo"ini.

³ Laariya, dum kata.

⁴ Ayni derdiiko kam ba wi'go jo"nani derdiiko.

⁵ Haanii wi'go fi.

boo wi'i yoo: "Kayya, waalu nii. To o wari kam, hawtataa mo bee leggal jee mi do fiya gawri doo naa?" O do wara, o do wara, o do wara, o do wara.

Sey, o wurti wari non.

Sey, o faddi mo haa hoore bee sawru goo, paas, nonnon.

Biirawa, sey, waati.

Timmi kadi.

(16/2/1981, Omaru bii Seyni bii Toofi bii Muusa bii Labeya taali ngol haa Ray Buuba. Baka mum, Pol, taalani mo. O don haa Ngawndere. O nani dum haa Ngawndere. Baka mum nani dum haa saare maako. O nani dum bee Fulfulde.)

114 Binngel debbo bee baaba ladde

Binngel debbo doo boo o don. O vi'i walaa mo banjata mo see mo wari ittani mo boyre¹ haa dow leggal doo. Biira, fiira boo bee puccu itta boyre doo. Oo wara fiira do" a yewa. Oo wara fiira do" a yewa. Oo wara fiira do" a yewa.

See, gorko feere ummi yennde feere, wari fiiri, biira, see, tebti boye haa dow leggal.

See, o vi'i: "Daada am hannde kam gorko am wari."

Jam, see nonnon, gorko hoosi mo banji dillidi.

See, o yotti. Daga be yotti saare gorko. Njaareendi saare gorko maa nyii'e goddo. Loonde gorko maa dum hoore goddo on, be seeki, be wadi ndiyam ton. Bii loonde maa dum junngo goddo. Dakkaaji saare maako maa dum asaale biibe Aadama. Hunnde ko woni nder saare maako pat dum banndu goddo on, o wo" iniri.

Jam, luwal feere mannga do dari saka² jawleeru maako doo. Luwal doo ko wari nder saare maako pat, luwal doo yeccan mo.

Jam, to veeti o dilla. O yaha o mbara biibe Aadama, o mbara, o mbara o mbara jee maako. O subta kuuje ladde jee yimbe nyaamta boo o mbara, o mbara, o mbara, o waddina debbo maako doo.

Jam, see, yennde feere daada debbo maako ummi do wara. Daada debbo goo ummi wari yotti, vi'i: "Hii, ayyee, njaareendi saare mon."

Biira, see, o doggi o mabbi daada maako hunduko.

Jam, be naati kisin, be joodi.

See, o vi'i: "Daada am, taa volwu. Luwal, a yi'i, nder jawleeru doo ko wari pat, luwal ngal yeccan mo."

Biira, see o yotti, o fukki biibe Aadama, puum. O wari o dari.

"Huudu³ baaba, e ko nga vi'ino?"⁴

¹ Boyre fotan bee bownde, binnga bownga haa Jam'aare.

² Saka fotan bee caka.

³ Huudu, dum hoodu. Dum ayninoojum saare.

⁴ Wodbe mbi'anno: "Hoodu baaba, ko wari e saare?"

O vi'i:

“Nga vi'i njaareendi saare maa voodi.”

“Huudu baaba, e ko nga vi'ino?”

“Nga vi'i njaareendi maa voodi.

Loonde saare maa voodi.

Dakkaaji saare maa voodi.”

Biira, see, o do waali jala nonnon. O yehi o yotti o tawi debbo maako goo kadi.

O vi'i mo: “Moy wari hannde haa do?” O vi'i mo: “Dum daada am on wari.”

Jam, o hoosi daada maako. O nyukkini nder beembal. Walaa ko o waataay nder beembal goo. Kala jawdi duniya pat o waati nder ton.

See, o vi'i: “Ndaa, roondu beembal ngal, yaaran esa kadi.”

Biira, see, o roondi beembal tan, o do dilla.

“Beembal ngal, esam debbo am njaaranan-mi ndee.

Beemberde nde, esam debbo am njaaranan-mi ndee.”

Biira, o do roondi beembal caka ladde, haa o yehi o yotti suudu dammugal esiiko, o jippini beembal o wayliti o warti.

Jam, see, yaadikko goo laari vi'i kayum boo yahan.

See, yaadikko ummi. Kayum boo wari. Daga yotti. “Hii, ayyee, njaareendi saare dum woni nyii'e biibe Aadama nii a do joodi? Ko jo”ini maa nder saare ban nii?” O vi'i mo. O doggi o mabbi yaadikko maako hunnduko. Yaadikko kam walaa ko o volwaay, pat luwal hoosi. Yaadikko yehi yotti. O hoosi yaadikko law law law, o nyukkini nder beembal.

Jam, yaadikko donno disi jalbal dow hoore mum. Biirabattel, kunnga ladde yotti. O yotti o yami luwal: “Mo wari e haa doo nii?” O vi'i: “Be wari be vi'i:

Njaareendi saare maa voodaay.

Dakkaaji saare maa voodaay.

Loonde saare maa voodaay.”

Biirawattel, gorko kam ummi berna, wari fukki yimbe nonnon, do joodi, do nyaama, yottaay debbo sam.

Jam, see nonnon, biirabattel, see, o wari o yotti o vi'i mo: “Ndaa hoosu beembal ngal, yaaran esa.” Biirabattel, maccunga roondi beembal nii. Biira, dondon binngel debbo kam see doggi, nyukki, ta'i ladde ladde. O anndi fakit⁵ to o warti, o mbaran mo. Yaadikko maako doo duudi mbonndi. Biirawa, o roondi beembal o do dilla. Yaadikko see losi jalbal dow hoore mum, tufa beembal haa yaha yotta hoore baaba ladde. Baaba ladde dimmba nii nii nii nii, lora jo”ina beembal fayin do dilla. Neeba neeba.

Biira, see, o tufa fahin haa yotta hoore.

See, o dimmba nii nii nii nii. Neeba neeba. O tufa fayin. Hunnde billani mo.

⁵ Fakit fotan bee fakat.

Biira, see, o fukki beembal caka ladde.

Biira, see, yaadikko fiyti. O dasi yaadikko o nyaami.

See, o lorani binngel debbo maako goo. Biirabattel, o lori o tawi saare yeŋ. Binngel debbo naane maa anndi haala yaadikko mum no va'i. Binngel debbo see doggi. O doggi, o doggi, o doggi, o doggi, o jokkitaay binngel debbo.

Jam, o warti o joodi.

(21/1/1983, Hadiija bii dendiraawo Jiji Iisa taali ngol haa Ngawndere. Jiji haa-sootiran bee daada Hadiija. Be hoowi mo haa Garwa. O neebi haa Garwa. Baawo don o lori haa Ngawndere. Baaba maako Garwaajo. Jammoore maako, Buuba Japoŋ. O sooranno kuuje Japoŋ. O joodino haa Ngawndere bee saare maako fuu.)

115 Duudu bee rawaandu ladde

Binngel doo, yaadikko maako meedi mo. O dilli ladde. O wa"i lekki o joodi. Baadi wari yari ndiyam. Rawaandu ladde wari, emata binngel goo: "Miin on a yidi naa? Malla baadi a yidi?" O wi'i: "Aan on mi yidi." O wi'i: "Jippu war." Binngel jippi tokki rawaandu dilli.

Rawaandu, sey, yehi wadi mo debbo, kaap.

Sey, joodi. O dilla. O yaha o dabbitoya kusel. To o do warta goo, o do yima:

"Duudu saro, a don naa?

Duudu am, a don naa?

Daada saare am, a don naa?

Duudu am, a don naa?

Kaatanne mannda, a don naa?

Duudu am, a don naa?

Daada saare am, a don naa?"

Sey, kanko boo noota:

"Ndottiiwa, mi don.

Baaba saare am, mi don.

Gorko am, mi don.

Mawna baaru am, mi don.

Gorko am, mi don.

Baaba saare am, mi don."

O yotta o fukka kusel kim. Binngel yakka kusel, yakka yakka yakka. Binngel boo bii laamdo on. Yakka kusel, yakka yakka yakka. To weeti, gorko oora dilla ladde. Kanko boo o yaha maayo, o layba tummude maako. O jooda. O hawta tummude o warta. Kiikide boo gorko yaawa warta.

"Duudu, a don naa?"

Duudu saro, a don naa?
Duudu am, a don naa?
Daada saare am, a don naa?
Duudu, a don naa?
Duudu saro am a don naa?"
"Gorko am, mi don.
Mawna baaru am, mi don.
Gorko am, mi don.
Baaba saare am, mi don."

O yotta o fukka kusel kim. Nonnon haa yannde, gawjo do waanca. O wa"i do joodi dow lekki, sey, yi'i mo. O laybi o timmini, liiri. Gawjo wi'i: "Doo kam, Alla laamiido." O yehi haa daada. O wi'i: "Mi yi'i binngel moodon haa maayel kajaayel. Ammaa mi hokki daande am, to on yehi on tawaay mo." Be yehi be tawi Duudu. Gorko boo yehi wartoyi. Gorko wadi habre bee yimbeeji. Karak karak. To be habi, be habi, sey, gorko goo jooda.

"Duudu am, saro am, taa woyu.
Duudu am, taa woyu.
Daada saare am, taa woyu."
"Gorko am, mi woyaay.
Baaba saare am, mi woyaay."

Be fuddi habre fayinta. Be haba, be haba, be haba, be haba, be haba. Be somi. Nonnon o jooda fayinta.

"Duudu, taa woyu.
Duudu saro am, taa woyu.
Duudu am, taa woyu.
Barka saro juude am, taa woyu."
"Gorko am, mi woyaay.
Baaba saare am, mi woyaay."

Nonnon yimbe wi'i: "Jotta doo, wuro mon do haba kam, juulataa naa. Jotta laar haa naange woni."

Sey, rawaandu tijji naange. Be salti daande.

Jam, be wi'i: "Umma en dilla." Be ta'ani mo kosde goriiko o joga. Be ta'i kosde goriiko. O jogi. Be dillidi. O jooda o joodida bee kosde. O waala waalda bee kosde. O jooda o joodida bee kosde. O waala waalda bee kosde. Ngorgi maako efti kosde nii, sakkini dum haa nder ndiyam. Nonnon Duudu wadi hii, sey, o yani ndiyam culum.

Jam, ndaa ngol haa to. Ndaa mi haa do.

(25/8/1980, debbo taalani Shimada haa Rey Buuba.)

116 Bibbe rewbe d'ido

Gorko mo danyi bibbe rewbe d'ido. Oo minyiraawo. Oo mawniraawo. Be njehi be moori, be pemmbi. Nde be don ngarta, o wi'a: "Miin bee minyam, miin bee minyam, moy furi voodugo?" Be mbi'i: "A voodi, a voodi, a voodi, a voodi. Minya burdu maa hoore pedeengel." Mo yaha doo boo. "Miin bee minyam, miin bee minyam, moye furi voodugo?" "Minya buran maa hoore pedeengel." Mo yaha doo boo. "Miin bee minyam, miin bee minyam, moy furi voodugo?" Be mbi'a mo: "A voodi. A voodi. A voodi. A voodi. Ammaa minya burdu maa hoore pedeengel." Nii nii nii, haa be ngari e maayo. Nde be ngari e maayo, nden, mo vi'ata minyiiko: "Nyadaa ndiyam." Be njogii tummulgel. Nde minyiiko yaha yeeso. Mo wi'a: "Yah yeeso, yah yeeso." Haa minyiiko yooli.

Sey, mo ummi mo hooti. Nde mo hooti, nden, mo vi'ata baaba: "Derdam am yoolake."

Nden, sonndu wari, yari ndiyam goo pat.

Sey, nanngi laasol bid'fo, sey, foodi sey, vurtini. Nde vurtini, sey, yaara e bokki. Kumbba Kumbba sey waddi bid'fo sey jo"ini. O hoo'i debbo goo tuuti ndiyamji gondi e reedu. Bid'fo debbo tuuti tuuti tuuti tuuti. Bid'fo hehti hakkiilo, vi'i: "To ngid'faa mi wad maa? Bid'fo naa, debbo?" Bid'fo vi'i mo: "Too, mbad'faa ba Alla wadi." O vi'i: "Too, mi wad'ii ma debbo." Bid'fo vi'i mo: "Jam."

Too, bid'fo joodi, joodi, joodi, haa wadi danyi bid'fo gorko nder bokki.

Too, nden, baaba bid'fo goo, o woodi gaynaako. Nagge nge Saaje¹ nge wi'ete. Bid'fo goo, gaynaako duroyi, duroyi, duroyi, nde be yoortoyi² nagge woyi.

Nden, bid'fo goo gondo nder bokki goo vi'ata:

"Saaje, a nani naa?

To a hooti, hinnanam³ baaba Yaaya.

Taa hinnanam bii Jiido, boroodo bortoодо yooli mo maayaayi."

Kadiboo, nagge goo, be kooti. Mo sali wi'ugo ka jemmaare ndee. Kadiboo, mo yoorti. Nagge beynge. Kadi, mo yoortoyi, nagge woyi. O vi'i:

"Saaje, a nani naa?

To a hooti, hinnanam baaba Yaaya.

Taa hinnanam bii Jiido, boroodo bortoодо yooli mo maayaayi."

Gaynaako goo hooti. O vi'ata: "Baaba, hannde mi fewete fewre. Ammaa fewre am nde to on ngidi, caloodon. Hannde mi nanii biya." O vi'ata. "A fewey." O vi'i: "Caahiidum. Hannde mi nani wayne. Mi nani biya sam. Saaje woyi keenya. Mo wadi:

¹ Saaje, dum marnge tobbe, balceje bee daneje, malla boo bodceje bee daneje.

² Yoortoygo fottan bee oortoygo.

³ Hinnugo, dum saanugo.

‘Saaje, a nani naa?’

To a hooti, hinnanam baaba Yaaya.

Taa hinnanam bii Jiido, boroodo bortoодо yooli ko maayaayi.’

Mi sali vi’ugo ka. Hannde boo mi yoorti, mi yoorti. Saaje woyi. Mo wadi:

‘Saaje, a nani naa?’

To a hooti, hinnanam baaba Yaaya.

Taa hinnanam bii Jiido, boroodo bortoодо yooli mo maayaayi.’

Dow bokki mo woni.” Baaba vi’i: “Too, sey njehen.” Mo vi’i: “Miin kam mi jooda e doo. Sey to mi yoortake.” Mo duri na’i di kaari, nagge yoorti. Mo wari mo fadfi na’i kommbi bokki. Nagge Saaje goo woyi. Bid’o wadi:

“Saaje, a nani naa?’

To a hooti, hinnanam baaba Yaaya.

Taa hinnanam bii Jiido, boroodo bortoодо yooli mo maayaayi.”

Be nani, hay.

Sey, be meedi awoyaago⁴ duniya. Be peyyi bokki goo. Be njandini. Be itti bid’o goo. Nde be itti bid’o, be koo’i dum. Be tawi kanyum maa danyi bid’o gorko.

Too, be koo’i bid’o be koori. Nde bid’o nde hootata, o vi’ata: “Min mooroyi. Nden, o vi’ata miin bee minyam, miin bee minyam moy buri voodugo? Be mbi’i e mo voodi, e mo woodi, mi burdi mo hoore pedeengel. Mo yooli yam. Mo wi’i yam, yah yeeso nyadanam ndiyam. Haa mi yooloyi. Sonndu boo hoo’i yam nastini yam luuro⁵ lekki.”

Nden, sola goo wada:

“Mi nyalla ladde.

Mi waala ladde.

Mi tawtu maa caka bokko sinndo.

Baaba luurooji.

Daada luurooji.

Mi tawtu ma caka bokko sinndo.”

Nden, binnel wada:

“Baaba luurooji.

Daada luurooji.

A tawtu ma yam caka bokko sinndo.”

Sola warti.

“Baaba luurooji.

Daada luurooji.

Mi tawtu ma caka bokko sinndo.”

⁴ Awoyaago, dum moobtugo yimbe.

⁵ Luuro, dum loogo.

Siriw.

“Baaba luurooji.
Daada luurooji.
Mi tawtu ma caka bokko sinndo.”

Siriw. Cola goo warti tawi bokki yibbi, woyi, woyi, woyi haa waati don. ‘Be kooci biyiiibe.

Tobaangol jooftaangol yoba taalol.

(9/1964, Bodaado Hontorbe taali ngol haa Baba dakki Yarmbanj haa lesdi Ngawndere.)

117 Gaŋmbam bee debbo mum

Binngel debbo doo don o voodi, o voodi, o voodi, o voodi masin.

Nonnon see, iyeende do toba. Riggaango¹ wadi paray nonnon, see, hoosi mo. Hoosi binngel debbo may. Iyeende may on hoo’i mo dilli te’ugo. Hoori mo yehi resi haa saare mum. Yehi resi haa dow asama. Derdiiko gorko don. Derdiiko gorko do voyi voyi voyi voyi haa somi.

See, nyannde feere o yecci daada maako, o vi’i: “Miin kam tokkan daa² am.” To o jokkira bee bikkoy bana maako fuu, be vi’ata: “Ta a wood³ bernde boo, iyeende hoo’i daa maa dilli a do joodi naa?” O vi’i: “Walaa aaybe.”

See, o tokki daa maako goo. O dilli, o dilli, o dilli, o dilli, o dilli. O yehi o tawi saare mannga nii. Jawleeru mannga, mannga, mannga nii, asee, jawleeru gorko daa maako doo on. O tawi njaa’en, mbaggu’en dume’en do hebbini nder jawleeru goo. O wari o yotti. ‘Be pat be ndilli ngesa. O wari o yotti. O hoosi njaa. Innde daa maako Daa’ira. O wari o do fiya.

“Daa’ira nuy⁴ yena⁵ yirambam⁶.
Daa’ira nuy yena gaŋ⁷ mbam⁸.
Daa’ira maa⁹ faŋ¹⁰ baambamnu¹¹.
Daa’ira nyaa¹² faŋ baambamnu.
Daa’ira see¹³ yel¹⁴ yalfal¹⁵ ya^{16,17}.”

¹ Riggaango, dum felmaango.

² Daa fotan bee adda.

³ Wood fotan bee woodi.

⁴ Dguy, dum debbo bee Mbumre.

⁵ Yena kam ba wi’go o baŋi bee Mbumre.

⁶ Yirambam kam ba wi’go naargewol bee Mbumre.

⁷ Gaŋ kam ba wi’go mannga bee Mbumre.

⁸ Mbam kam ba wi’go iyeende bee Mbumre.

⁹ Maa kam ba wi’go daada bee Mbumre.

¹⁰ Faŋ kam wi’i bee Mbumre.

¹¹ Baambamnu kam ba wi’go hoofna iyeende bee Mbumre.

¹² Nyaa kam ba wi’go baaba bee Mbumre.

Daa'ira nuy yena gan mbam.
Daa'ira nuy yena yira mbam.
Daa'ira nuy yena gan mbam.”

See, daa maako goo d'on nder saare, see, nani. o vi'i: "Ayyee, derdiiko am on wari doo. Ayyee, hunde d'oo nyaaman mo. Ayyee, hunde d'oo nyaaman mo." O vurti o wari o tawi derdiiko goo hoosi. O hoo'i nder saare. O yehi o maɓbi nder faande. Gorko maako boo warti. Gorko vi'i: "Dume on haccata haa suudu doo?" O vi'i: "Siga kusel goo on." "Waddu." O jaba nyaama. "Dume haccata d'oo?" "Siga nii, a hokki yam d'oo on." "Hoosu, waddu." Haa salori mo.

See, o vi'i: "Minyiiko am on, bii daada am on, wari. On mi yukkini mo haa do." O vi'i: "Kadi, koni, derda wari boo, a nyukkina? Waddu mo. Waddu mo. Waddu mo." O yehi o hoo'i derdiiko goo waddi. Gorko goo laari vi'i: "Yowwaa, jabbaama, jabbaama, jabbaama." Jabbi mo. Be do joodi, be do joodi. O hoosa hunduko maako. O yehi o hawta bee jee nwa¹⁸ goo. Biira, hunduko pat ii'am. O hoo'a nyiiri, o talla o nyaama o nyaama, kanko gorko goo. Haa janngo, nde o faɓbi balde tati, janngo nde o do dilla ngesa, o resi kuturu'en haa jawleeru maako on aynata saare. O vi'i, to oo d'oo d'oo hoo'a daa mum, adda mum doggida nii, kuturu'en d'oo fiya mbaggu o nana o warta. Adda goo yehi hoosi gubudo'en d'oo, laawi laawi laawi laawi, rufi nder jawleeru, rufi nder jawleeru, rufi nder jawleeru, rufi nder jawleeru pat.

See, o hoosi mo. Be do dilla. Kuturu'en goo hafta haa yaha fiya mbaggu do, diirta do'a, diirta do'a, diirta do'a, diirta do'a.

Nonnon see, o dilli. O dilli o dilli. Maayo feere d'on mannga nii. Be yehi be eeri maayo doo. Ndiyam do waywa nonnon haa maayo goo. Ndiyam do waywa. O eeri bee adda maako. Be do joodi gada nii, see, gan mbam goo warti. Gan mbam goo tokki mo. Be yehi be yotti maayo. O eewi gada. O yi'i ndaa debbo maako. Daama¹⁹ nastugo ndiyam woodaa. Biirawa, o telba. Yimbe maako to naati ndiyam nii, kosde diggidi paat. O telba.

Nonnon nonnon, see, derdiiko goo hoo'i daa maako o resi laawol tan. Be tokki laawol, be hooti hunde maɓbe. Be yehi be tawi daada maɓbe bee baaba maɓbe.

¹³ See kam ba wi'go dilli bee Mbumre.

¹⁴ Yel kam ɓanngal bee Mbumre.

¹⁵ Yalfal kam ba wi'go loraago ɓaawo bee Mbumre.

¹⁶ Ya kam ba wi'go woodaa bee Mbumre.

¹⁷ Ndaa maana gimol:

"Daa'ira, mo ɓanji bee naargewol.

Daa'ira, mo ɓanji bee mawdo iyeende.

Daa'ira, daada vi'i, mi hoofna iyeende.

Daa'ira, baaba vi'i, mi hoofna iyeende.

Daa'ira dilli ɓanngal, loraay ɓaawo."

¹⁸ Ngwa, dum eekiraawo bee Mbumre.

¹⁹ Daama kam ba wi'go dabare.

Nonnon o yehi o joodi kadi. Gorko vurti haa wuro may te'i mo. Gaɗ mbam boo munyi kadi.

Timmi.

(26/1/1983, Asta Jooda taali ngol haa Ngawndere. Maama Lakaajo taalani mo.)

118 Neene Wuro Gaylooji

Taalol taalol.

Innde gorko doo, Neene¹ Wuro Gaylooji. Innde debbo boo Diija. Be do wondi.

Jam, ko duuri.

Sey, yenne feere, Neene vi'i: "Mi hokki maa sarti nyalde jowi taa wara²." Wuro Neene boo daayi. Diija vi'i: "Too." Diija warti wari waali tati. Diija tawi waa-wataa munyugo.

Sey, Diija ummi yenne nayaɓre, ummi yehi, yehi tawaay Neene.

Jam, sey lappi³ nder suudu, nyukki. Asee, Neene boo dum waylooru on. Neene wayliti waylooru yehi mbari biɓɓe Aadama, wari fukki biɓɓe Aadama haa nder caka suudu, joodi nyaami nyaami nyaami himɓe goo haa timmi. O yerbi les leeso mum. Ngaska maapinniwa don nder leeso mum goo.

Sey, o hoosi i'e biɓɓe Aadama goo, loowi ton. Ndiyam do dari dow yiite kas, guda.

Sey, o waddi ndiyam goo, o loowi nder ngaska goo. O hoosi luttudam o yehi o hoosi o yiwi.

Sey, Diija goo, pat do laara.

Sey, Diija goo vurti dilli haa daayni bana masalan⁴ haa yolnde doo.

Jam, Neene goo sey warti dow leeso mum, hoosi moolooru mum, do waali, yidi waylitigo goddo, ammaa laasi waylooru do lutti har banndu mum sedda sedda.

Sey, o hoosi geegeeru mum do yimda Diija goo.

Sey, o nani kosngal pade karaap karaap karaap karaap, do wara, haa wari yotti, nasti suudu.

Sey, o baŋti gite nii, o yi'i Diija on don darii. Biira, sey o hafti⁵. O vi'i: "Haa maa mi woni?" Biira, Diija waddi pargal. Biira, Neene Wuro Gaylooji sakiti. Be do dogga nii. Diija diwu doo, yanu⁶. Neene diw doo, yanu. Kusel biɓɓe Aadama yaalti

¹ Neene kam innde gorko. Nenne boo innde debbo.

² Taa wara < taa a wara.

³ Lappaago fotan bee waalaago.

⁴ Masalan fotan bee misaalu.

⁵ Haftugo, dum daraago cir

⁶ Yanugo, dum do'aago.

dum. Banndu hebaay jokkititgo Diija. Biira, Diija yotti baawo saare man nii, hoo-siri duufi hoore nder cekke cekke bee hoore. Biira, yotti hoosi dammugal nonnon, hoore do”i haa baawo yaadikko mum.

Jam, Diija kam yoyliti. Neene dari baawo maako sabbiti wayliti hooti.

Jam, haa wadi asaweere dow ton.

See, Neene ummi wari haa baawo wuro nii, Neene sey ewni Diija. Diija ummi yehi. Jaka, yennde man muukfi. Diija nde ummi yehi, sey, o vi’i mo: “Diija, mi anndi a laari sirri am pat, a timmini. Ammaa yennde to mi nani haala doo, haa hunnduko godfo, mi nyaama ma, mi nyaama ma bee lenyol maa, pat, mi timmina.”

Jam, Diija ummi nanngi laawol mum hooti. O vi’i: “Too, en senndiri doo haa yawmal giyaamati.” Diija ummi nanngi laawol mum hooti. Neene boo dilli haa mum haa wadi duubijji, sey Neene maayi.

Jam, yennde Neene maaya on, Diija maabiti hunnduko mum yecci haala doo haa haala may vurti haa duniya pat, haa waddugo hannde.

Jam, nonnon Diija yecci haala pat, timmini.

Haala jinni kadi. Taalol ramma, mi juuta.

(20/1/1983, Hadiija bii Buuba taali ngol haa Ngawndere. Maama mum taalani yam. Maama gonfo haa Ngawndere.)

119 Fidoobe didi bee kunnga ladde

Too, taalel taalel.

Bikkoy worbe didi. Be yummi be dawridi. Be soobiraabe. Be do dilla, haa be yaha be ekkita fidugo. Haa be yaha ekkita fidugo, nden baaba ladde rimi binngel muudum don dakki leggal. Nde be yotti, gooto vi’i: “Mi fidan.” Gooto vi’i: “Taa fidu.” Gooto vi’i: “Mi fidan.” Gooto vi’i: “Taa fidu.” Be waabootiri. Gooto boo fidi mbari.

See, mo fidaay goo wi’ata: “A”aa, a mbari, miin kam mi hooti.” O wi’i: “Miin fuu mi hooti.” Be ardootiri be hooti.

Jam, see, huunde ladde goo wari, tawi be mbari binngel mum. O wi’i: “Mi heftan. To Alla muuyi, mi heftan mo mbari.” O wayliti o latti godfo.

See, o fawni. O yaha wuro do fuu, o vi’a;

“Moy mbari Illi?

Mi yeena dum.

Ngeenaari mum ngeelooba.”

“Mi mbari Illi.

A yeena-mmi

ngeenaari am ngeelooba.”

“Aan suka gorko, to tawfaa mo?”

“Mi tawnoo mo nder ladde.”

“Aan suka gorko a wi’i goonga.

Ngeenaari ma ngeelooba.”

O saala yeeso boo. O yaha wuro ngoo boo dara.

“Moy mbari Illi?

Mi yeena dum.

Ngeenaari mum ngeelooba.”

“Mi mbari Illi.

A yeena-mmi

ngeenaari am ngeelooba.”

“Aan suka gorko, to tawdaa mo?”

“Mi tawnoo mo nder ladde.”

“Aan suka gorko a wi’i goonga.

Ngeenaari ma ngeelooba.”

O saala yeeso boo. O yaha o dara. O wi’a:

“Moy mbari Illi?

Mi yeena dum.

Ngeenaari mum ngeelooba.”

“Mi mbari Illi.

A yeena-mmi

ngeenaari am ngeelooba.”

“Aan suka gorko, to tawdaa mo?”

“Mi tawnoo mo nder ladde.”

“Aan suka gorko a wi’i goonga.

Ngeenaari ma ngeelooba.”

Haa o yehi o yotti wuro bikkon worbe goo.

See, o wi’ata:

“Moy mbari Illi?

Mi yeena dum.

Ngeenaari mum ngeelooba.”

“Mi mbari Illi.

A yeena-mmi

ngeenaari am ngeelooba.”

“Aan suka gorko, to tawdaa mo?”

“Mi tawnoo mo les leggal.”

“Aan suka gorko a wi’i goonga.

Ngeenaari ma ngeelooba.”

See, be riwi mo haa saare wi’ata mo: “Wurtu yah jabu ngeenaari ma kadi. Naa ngorgi maa had’ino ma mbarugo. A mbari. Ndaa a hebi. O hebaay. Wurtu.” Be

meedi mo. O wurti.

See, o tawi godfo goo lattiti hunnde ladde goo, dampi mo mbari, waatiti¹.

Taalol ramma, mi juuta. Takalamulus bu'e gertoofe, Ali bojel laafa, mi tekka, kudel muta, mi subbita.

(25/1/1983, Hajja bii Debbo Mannga taali ngol haa Ngawndere. Puldebbo mo wondi saare woore taalani mo.)

120 Gorko bee gaylooji

Taalel taalel, jamma tabooyel namarga pella dow hoore nantooŋe.

Debbo oo gorko doo ŋangi mo. Nde gorko doo ŋangi mo, gorko doo anndaa wuro maŋŋe sam. Asee maa debbo doo kam o don latta waylooru. Lenyol maako pat don warta waylooru ban nii. Tum ban nii, tum ban nii haa yennde feere, o vi'i gorko maako: "Miin boo see en njah haa am." Gorko maako goo boo innde maako Muusa.

Too, Muusa goo vi'ata mo: "Too accu nden kam mi ema baaba am, mi yecca baaba am'en."

Too, o yehi o yecci ŋe. Baaba maako goo vi'ata mo: "Binngel am, yennde debbo maa vi'a doftam kam, min kaŋataa maa. Ammaa ndaa layaayel doo. To woodi ko juhi maa, a vi'a: Rubbunnde aka ruŋ e rub, a nasta les rubbunde, a jooŋa ban nii doo, koo dum waylooru'en ŋe nanngataa maa. Walaa ko ŋe waŋata maa haa a warta." ŋe njehi haa maŋŋe goo, ŋe njehi, ŋe mbaali. Janngo don man, ŋiira, see ŋe ngarti waylooru. O vi'i hootan. ŋe ngarti waylooru ŋe tokki mo.

Too, o don dilla, o don dilla. ŋe don tokka mo. O don dilla goo, ŋe tokka mo. Nde ŋe tokki mo goo, see nonnon, o haayni ŋe don ngara, nii, collawal. Asee, haa o doggi doo, o yejjiti sarla maako bee labi maako. O don dogga hoota sil toggoore.

See, debbo maako goo don vi'a: "Mi nyaamataa maa, Muusa. Mi nyaamataa maa, Muusa. Ndaa labi junngo maa, Muusa. Ndaa sarla maa."

See, ŋe paandi mo haa ŋe nannga mo. O vi'i: "Rubbunde aka rub e rub." Biira, ŋe ngari ŋe don daŋbita, ŋe heŋtaay. Biira, ŋe waŋi ban ŋe wartan. ŋe nyukki ban nii.

Biira, see, o vurti o don dogga wannjay wannjay wannjay wannjay wannjay wannjay.

See nonnon fayin, ŋe warti, ŋiira, ŋe don tokka mo, ŋe don yima. ŋe don tokka mo, ŋe don yima.

See, ŋiira, O faandi wuro ban nii doo.

See, o warti tuggere. Beya goo ŋe wari ŋe don wasa tuggere goo. Asee, ŋe anndaa kanko kam o hooti wuro ŋooyma. O yehi o vi'i baaba maako: "Asee debbo

¹ Waatiti kam ba wi'go o yobti.

jee mi ɓanguno goo, ɗum waylooru.” Baaba maako vi’ata mo: “Dum waylooru? Too, boodɗum. War.” Baaba maako hoosi gaadal vi’i: “Enen boo see en yaha mbara ɓe.” Baaba maako goo, ɓiira, ɓe ɗon ndilla bee himbe, ɓe ɗon ndilla, ɓe ɗon ndilla. Be paandi wuro ɓeya goo, ɓiirabaddel, o vi’i: “Doo woni wuro ɓeya goo naa?” O vi’i: “Ihee.” “En njah en mbi’a himbe a wari hoosugo debbo maafɗa. To ɓe warti kuuje ɗon warti fowru haa ɓe yakka en law, enen boo en warta baroode. En nyaama ɓe. En mbarda ɓe pat.”

See, o vi’i: “Too, boodɗum.” Be njotti, ɓe silmini: “Salaam aleykum. Debbo am goo ɗon naa? Mi wari hoosugo debbo am hannde kam.” “Debbo maa dilli maayo haa warta.” Debbo, ɓiirabadde, wuro fuu faami, himbe wari.

Sikena, see nonnon, ɓiira, ɓe ngarti pobbii ɓe pat ɓe taari. ɓiira, ɓe ngari haa ɓe yakka ɓe. ɓeya goo warti baaba ladde. Be yotta ɓe dirɓi ɗoo. Be yotta, ɓe dirɓa ɗoo, ɓe yotta, ɓe dirɓa ɗoo.

Takalamulus takkaande bu’e bojel.

(1969-70, Abdullaay Osmaanu Baaseewoojo taali ngol haa Marwa.)

121 Waylooru bee genndeeru

A faami? Woodi godɗo oo, kanko o ɗon ban nii haa Kaa’ele. Debbo boo ɗon bordel bana haa ɗoo. Debbo ɗoo, asee ɗum waylooru on. Haa caka cak suudu maako ɗoo, o wasi ngaska mannga.

Too, o warti fowru jemma o yehi o mbari godɗo fuu, o wara ɗonɗon o waata haa ton. O yakki nii, luttudum man, o waata haa ton, o omnda. Nii nii nii nii, ɓe potti benanta maa genndeeru goo daakaare goo vi’ata mo: “Mi yiɗi maa.” O vi’ata: “Too, en njaha haa suudu am na?” Be njehi, ɓe nyalli yeewtugo, ɓe nyalli yeewtugo, ɓe nyalli yeewtugo.

Nden, debbo goo vi’ata mo: “Aan haa toy ngonɗaa?” O vi’i mo: “Miin kam haa Kaa’ele woni.” Law o vi’a: “A waran kiikide ɗoo bee noy a wardata?” O vi’i: “Mi waran.”

Too, nden, debbo goo vi’ata mo: “Alkawal amaana Alla, to jemma jenngi kam caka cak jemma kam useni taa waru.” O vi’i mo: “Too, walaa ayiibe.”

Too, o hooti Kaa’ele. Nyaamugo timmi nii, o nanngi laawol o wari haa debbo goo. Be mbaali. Veeti fajiri o hooti. Janngo ɗon man boo o wari naange. Law o vi’i debbo goo: “Hootan.” Debbo goo vi’ata mo: “A waran kiikide naa?” O vi’ata: “Ooho.” “Useni taa jenngin.” O vi’i: “Too, walaa ayiibe.”

Too, kanko goo o ɗon hoota, o vi’i: “Yah.” “Debbo ɗoo tum vi’ata: Taa mi wara jemma ɗoo. Taa mi wara jemma ɗoo. Ngam ɗume? Hannde kam, sey caka cak jemma mi yahata.”

Too, caka cak jemma wadi. O wari nii, o ummi bee majik maako. O nanngi

laawol, o wari. O tawi debbo goo walaa don. Asee debbo goo boo warti waylooru dilli dabbugo ko nyaama. O wari mabbiti suudu debbo goo waali. O don waali, o don waali. Sikenaa, o nani be don ngooka: "Fowru, fowru, fowru, njaawee, jamaare, njaawee." Debbo goo warti. Asee maa o mbari goddo, don dasa, warti, nastini haa suudu. Naa o mari haaje kusel doo, o hakkiltaa leeso sam. O yi'aay. Asee goddo waaye maako goo don waali haa dow ton. O omti payangga haa caka cak suudu goo. O losoyi iga pe"irde dume dume o vurtini nii yaasi walaa mo o yi'i, o mabbi. O joodi kadi. O ta'a hoore o sakkina haa ngaska goo, o finci booddum. O nyaami.

Too, o wari o finci o nyaami, haa o vurta goo, see, genndeeru goo nanngi mo korlal tap. Fowru man dee. Nanngi mo tap.

See, genndeeru doofi labi, vi'i mo: "See a vurtina luttudum doo a nyaama timmina non, mi mbarete." O dasi ha'ha'haraa, itti ngaska goo o nyaami. O yehi o warti goddo.

See nonnon, o tawi derkeejo goo vi'ata mo: "Miin kam mi hooti." Ummi kanyum nanngi laawol mum.

See, o vi'i: "Kaay, noy jamaare to mi acci derkeejo doo hooti Kaa'ele doo? Kaay, o yaha o vi'a, hii, mi mbaroyi goddo, mi wari mi don nyaama. Be accataa kam. Be riiwatam pella ngel." Sikenaa, o latti fowru ban naane. O ummi. O doggan, o doggan, o doggan, o doggan. O jokkita oo doo goo. Oo doo goo don hilli yahgo bee garayya muudum. O ukki dum sollaare paa' haa yeeso. O wolwanaay mo. O vi'i mo: "Kayya, wayne am, ban no mbaafuden doo nii a yakkatam?" O lori fayin, o lorti haa saare o joodi. O lori o numi. "Hm. Goddo doo janngo accataa kam. O yeccan yimbe." O doggi. O yotti, efti mo, do"i haa o nata mo. Oya goo vi'i mo: "Ndaa labi lee. To a anndi ni aan kam ndaa labi." O numti fayin. Ndaa dum waaye maako noy noy o yakkata? O ummi fayin, o lorti.

See, genndeeru goo va"i leggal joodi o vi'i: "Jotta kam, mi anndi oo doo. To lori, o accataa kam." O yehi saare goo fayin. Dum micciti mo. O ummi fayin. O doggi o wari o dari pella goo o vi'i: "Alla am, mi don nana kisiri goddo oo, mi yi'aay gal o woni." O saali gal yeeso, o doggi o doggi o yi'aay. O wari haa les leggal goo fayin o dari, o dari, o dari. Nii nii haa veeti. O warti goddo hooti. Janngo don maa on goo boo yehi. Be mbaali. O vi'ata on goo: "Useni doftam lee wuro amin." O doo goo vi'ata mo: "Too, booddum." Asee, wuro mabbe doo be pat boo gaylooji haa ton.

Sikenaa, see, veeti fajiri haa be ndilla. Oo doo goo jabbiti himbe muudum, be ndokki mo lekki lekkiije, be ummi, be don tokkootiri bee debbo. "Doo naa m'm. Doo naa m'm. Doo naa m'm." Be njehi caka cak ladde, debbo goo vi'i: "Jotta kam yakkan mo." Warti waylooru. Wartugo waylooru, gorko yehi warti mbarooga, don tokki mo. Rawaandu goo don sakiti fowru goo. Fowru yeesita vi'a taa mbarooga

yakka dum. O vi'a: "Njemma lee. A daran naa?" Nii nii, nde badake wuro, be warti yimbe. Be don ndilla. O yotti kam, be njabbi mo walaa ko be ndokkaay mo. Sikenaa, be ndokki mo suudu haa o waala.

See, debbo goo yehi dawri bee himbe maako pat, haa be wara be yakka daa-kaare goo. Caka jemma be wari haa be yakka daakaare goo. Daakaare goo warti pallanndi saawi haa nder gaasa debbo man goo. Be ngari, biira, haa be ndasa gennderu goo. Be tawi see binnel mabbe. Nii nii, haa veeti.

Nden, daakaare goo vi'i: "Hootan." Be njehi fayin be taaskoyi bee debbo.

Too, daakaare doo don hoota nii, be ngarta kuuje, be sakita dum. Daakaare boo, biira, don hoota, don hoota. Debbo vi'i: "Nden kam, miin kam mi don yecce. Walaa no mi vi'aay taa banndam'en doo yakke. Ammaa hakkil kadi haa laawol. Be tokkete." O dali debbo goo ton ton. O ummi, o don hoota, o don hoota, o don hoota, o don hoota.

See nonnon, o haayni collawal don wara. Maama, bikkoy, pat warti gaylooji nonnon, don tokka mo. O yeesiti nii nii, o haayni be badake.

See, kanko boo yehi o talli o warti mbarooga. O warti riiwo go be ban be'i. O nannga doo yewa pal. O nannga doo o yewa pal. O nannga doo o yewa pal. Nii nii, lutti daada waylooru goo. O dasi ndu. O wartiri. O wari, o bangi. Be emi mo: "Noy mbadfaa haa keftaa debbo ban nii doo?" O yecci. O yecci.

Takalamulus takkaande bu'e bojel.

(1969-70, Abdullaay Osmaanu Baaseewoojo taali ngol haa Marwa.)

122 Binnel yoyngel bee mamma nyaamoowo tagaabe

Taalel taalelgel.

Gorko doo yehi jahaangal, yehi tawi nayeejo. O jippiri mo. Nde jemma hiiri¹, o defini beero maako, nyaami, haari. Nde jemma jenggi, o yamata mo. "Beero, hannde kam haa toy a waalata?" O wi'i: "Beero am, ko sallini yam naa mi waala nder ngaajiri²?" Mamma nooti mo yoo: "Too." O saali. Beero maako saali yehi waali haa tummude gawri.

See, beero maako mamma goo immi bee yiite, wari, sunnyi³ haa nder ngaajiri goo. O wuli ngaajiri maako pat, yiite. Weeti fajiri. O yamata mo yoo: "Kaay, binnel am, hannde boo, haa toy a waalata?" O wi'i: "Mamma am, mi waalan haa tummude limse." O wi'i mo yoo: "Too, binnel am." O saali o yehi o waali haa tummude biriji. Mamma goo hoosi yiite yehi sunnya haa haa haa limse. Limse wuldi pat, jokkaay mo. Weeti fajiri. O yamata mo: "Hannde boo taanam am, hannde boo, haa

¹ Jemma hiiri km ba wi'go jemma wadi.

² Ngaajiri, dum kodde. To be cedi kuroori, be ngaylata ngaajiri, be acca kuroori.

³ Sunnygo kam jamnugo yiite, hoosa nge yaha takka babal feere.

toy a waalata?" O wi'i: "Hannde kam mi waalan haa haa haa haa nder gawri mamma am. Haa tummude gawri nii, mi waalata." O yaɓɓi⁴ o yehi o waali haa haa tummude yaɓiiri. Mamma goo wari, wari hoosi yiite sunnyi gawri. Gawri jabidi pat. O wi'ata mo yoo: "Kaay, taanam am, janngo kam, haa toy a waalata fayin?" O wi'ata mo yoo: "Kaay, mamma am, mi waalan haa tummude nyebbe." O saali o yehi o waali haa tummude njigaari. Mamma hoosi yiite yehi sunnyi haa nder nyebbe goo. Nyebbe doo jabidi pat. Nde weeti fajiri o wi'ata mo yoo: "Kaay, taanam am, hannde kam haa toy a waalataa?" O wi'i: "Hannde kam, mamma am, hannde kam, miin kam mi waalan haa haa haa haa haa dow suudu." Asee maa, o yehi o waali haa haa ɓaawo suudu.

See, mamma kam hoosi yiite takki haa nder suudu.

See, yiite immi tan, mamma diwi wurti, tammino yoo o don ton kadi. Waatoo, to yiite doo to wuli moo, heba o nyaama mo noo kadi. Binngel goo haa ɓaawo suudu, yehi, ronngini joodi. O wuldi kuuje maako pat. Binngel kam do joodi nii gite, do laara mamma, jala. Mamma wi'i yoo: "Kaay, ayyee, binngel am, hannde kam, haa toy a waalataa?" O wi'i: "Mamma am, haa sekkeeru⁵ doo nii, haa sekkeeru doo nii, mi waalata hannde." O yehi. Mamma tokki mo. O wi'i mo yoo: "Hannde kam a waalan haa haa haa toy on?" O wi'i: "Kaay, hannde kam, mamma am, haa aawdi doo nii, haa mbekre⁶ awdi doo nii, mi waalata hannde." O saali o yehi o waali haa mbekre tanndawje, o waali. Haa haa haa nder mbekre makabo o yehi o waali.

Too, mamma hoosi yiite yehi sunnyi haa haa aawdi jee o aawanno goo. Aawdi wuli kumuk. Weeti fajiri mamma yamata mo yoo: "Taanam am, hannde kam haa toy a waalataa?" O wi'i: "Hannde kam, mamma am, ko saalini yam miin doo mi waala haa haa aawdi njigaari?" Binngel yehi waali haa haa haa aawdi biriji yehi waali nder maaji.

See nonnon, o hoosi yiite o yehi o sunnyi haa nder aawdi njigaari goo. Aawdi njigaari wulidi jinni pat. Koo peetel luttaay. O wi'ata mo yoo: "Kaay, hannde kam, taanam am, haa toy a waalataa?" O wi'ata mo yoo: "Kaay, mamma am, ko saalini yam waalugo haa haa nder namarde doo?" O saali o yehi o waali haa haa saka suudu. O hoosi yiite. O yehi o sunnyi haa nder tummude. Tummude wuldi pat. O yamata mo: "Taanam am, hannde boo, haa toy a waalataa?" O wi'i: "Kaay, mamma am, hannde kam ko saalini yam waalugo huɓɓurde⁷?"

See, mamma hoosi yiite, jukki jukki jukki jukki. Yiite jabi. Walaa ko hunnde wurti. O nanaay boo koo ko.

⁴ Yaɓɓaago, dum saalaago.

⁵ Sekkeeru < sekko / cekke.

⁶ Mbekre, dum mbekre gawri. Be sigan kuuje nder mbekre. Dum nanndi bee silaaje. Dum cannyaadum. Be sanniyira bee bali. Dum beembaal.

⁷ Huɓɓurde, dum kaatinde.

Too, o yami mo: “Hannde, taanam am, hannde kam haa toy a waalataa?” O wi'i: “Kayya, mamma, kayya?” O wi'i: “Hannde kam, haa dow sekko mon don nii, mi waalata hannde.” O wi'i: “Too.” O hoosi yiite, o sunnyi yiite haa sekko maako. Sekko maako wuldi pat. Binngel saali yehi waali haa haa haa hoore sekko maako. Binngel yehi waali nii gite don laara mo. Binngel doo nii taari wuldi mamma doo. Kuuje doo pat jinni. Fewi mo nii nii, fewi mo nii: “Haa do mi waalta.” O sotta yaha waala doo janngo. “Haa do mi waalta.” O sotta yaha waala doo janngo. Mamma wuldi kuuje maako pat. Haa wuldi bee suudi maa.

Naa miin taali. Tuggere on taali.

(16/2/1981, Iisa bii Saadu bii Saali bii Saydu bii Muusa taali ngol haa Ray Buuba. Daamaajo lesdi Ray. O anndaa Daamaare, sey, Fulfulde. Daada Iisa anndi Daamaare. Iisa janngi Aarabiiya seyda. Asta Bana taalani mo. Asta kam bii Kal-lunga bii Jabu-waddu. Mo asngol Laka haa fattude Dow Maayo.)

123 Binngel dadungel wuro kuturu'en (1)

Waato, doo doo doo boo, dum binngel laamdo on. Binngel laamdo oo, waato, oo bee puccu maako ngorgu cemmbinndu¹. O meeday va'ugo puccu.

See, laamdo vi'i see o va'a o saamna o foota² dum. O va'a o samna o foota dum. O va'a o saamna o yaha o taara o hoofna laamdo. O va'a o saamna o yaha o hoofna laamdo. Yeeso goo o saamni.

See, puccu lagammbal ta'i.

See, o tiiti³ laawol ladde tan. Be doggi, be doggi, be doggi, o doggi, o doggi, o doggi. O yotti.

See, puccu goo diwi gaaruwol⁴.

See, gaaruwol yecciti⁵ tan. O nasti wuro kuturu'en.

See, o yotti tonton boo. Be nanngi mo be mabbi. Kuturu'en boo, a anndi, nyaaman goddo. Be nanngi mo be mabbi mo haa nder suudu.⁶ Be wari haa be nyaama mo. Haa be nyaama mo kadi.

See, o darnini be tan. Be vi'i mo: “Noye?” Oo dilla yaha wadda ledde. Oo jooda ayna mo.

See, o joodi tan. O o do nyima:

“Bene kuy, beneene kuy, kuy kuy,
beneene kuy...”

¹ Haanii wi'go cemmbinngu.

² Haanii wi'go footina. Waato, ba wi'go daruugo ruccu.

³ Tiitaago, dum waylitaago gal.

⁴ Gaaruwol, dum ilaagel, luggere.

⁵ Yeccitugo, dum nappitugo, ta'ugo.

⁶ Kuturu nyaaman yimbe kam sey haa nder taalol.

O do wadfa bana nii.

See, kuturu do tappa mbaggu mum, do tappa mbaggu mum, do fija.

See, kanko boo o joodfi o do nyima. Kuturu vi'i mo: "Noye?" "Mi nyima naa?"
"A waman naa?" Puccu maako boo do nana, do nana haala.

See, o soofndi puccu maako. O vi'i puccu maako wara bee Mbumre kadi. O ewni puccu maako wara. Puccu maako, see, wari dari haa sera hunnde doo may tan. O vi'i puccu maako vurtina, puccu maako vurtini mo. O do nyima:

"Bene kuy, beneene kuy.

Bene kuy, taa mi tappa⁷ Bene kuy, taa mi tappa."

Waatoo, oo doo doo o hoosi hunnde jee be fuufata'en doo. Hunnde jee be fuufata, jee juutingga, jee laamdo'en doo, paareeji⁸. O fuddi.

"Bene kuy, taa mi tappa."

Paare, o do fuufa. O do fuufa hunnde may.

"Bene kuy, beneene kuy, kuy.

Bene kuy, taa mi tappa.

Bene kuy, taa mi tappa."

Yeeso goo, see, o ummi tan. O do saamna. Yimbe'en don dabbita mo nder ladde. Mo wari pat, kuturu'en mbara mo. Mo wari pat, kuturu'en mbara. Mo wari pat, kuturu'en mbara.

Yeeso goo, see, o va'i puccu maako tan. O va'i puccu maako goo. Kuri maako don diga haa saare. Kuri doo, nde ewni kuri doo pat umma wara tawa mo bee hoore mum. Kuri ummi wara tawa mo tan. Nde kuri wari tawi mo, see, be do joodfi⁹. O joodfi bee kuri goo haa maako. Waatoo, fida kuri doo, to o fidi kurol doo, sumpita yimbe teemere¹⁰. Lora warta haa babal naane o fida. Kurol gootel non bee lagaawal gootel. Kanjum on o fidirta¹¹ konu maako. Be habi bee kuturu'en. Be habi bee kuturu'en. Be habi bee kuturu'en. O ganyi¹² be. O warti. Waatoo, lagambal doo, maccudo jee do wadana mo goo, be narri haa be mbara mo, tata o laama, heba. Tata laamdo maayi, tata o laama. Yaake may boo laamdo badi maayugo. Nde laamdo maayi boo, haa be lammina godfo feere. O mbardi be, o warti, o wari o laami.

Too, taalol may boo jinni boo, taalol ramminnga on.

(22/1/1983, Aaamadu Raufaa'u taali ngol haa Ngawndere. Kordo laamdo Ngawndere feere taalani mo jemma desamburu 1982.)

⁷ Taa mi taa kam ba wi'go, taa mi saalo bee Mbumre.

⁸ Paare / paareeji.

⁹ Joodfi fotan bee < joodfodi.

¹⁰ Teemere < teemerre.

¹¹ Haanii wi'go < wadirta.

¹² Ganyi < gagner. Waatoo, bana wi'go jaali.

124 Binngel dadungel wuro kuturu'en (2)

Taalel taalel.

Godɗo ɗoo ɗon. O yehi o soodi puccu ngorgu. O waddi haa saare maako. O yehi o waddi puccu may, danyi binngel gorko. Binngel maako wari va'i¹ yehi ɗo saamna, ɗo saamna, teeti mo, yotti sey huunde ta'i.

Sey, labangal ta'i, puccu maako dilli dilli dilli. dilli dilli haa wuro kuturu'en. Kuturu'en jabi mo, jabi mo, jabi mo, jabi mo, wadni mo, wadni mo babal joodnde. Feere dilli yahgo tefa ledde, dilli yehi tefi ledde, yehi tefi ledde, yehi tefi ledde, yehi tefi ledde, yehi tefi ledde, yehi tefi ledde, yehi tefi ledde, wari. Nde o wari, sey, o wi'a be defa mo.

Sey, o ɗo yima. O wi'a:

“Bene kuy, beneene kuykuy.

Bene kuy, taa mi tabba.

Bene kuy taa mi tabba.”

Be mbi'i: “Taa accu mo.”

Sey, puccu maako tuuti mboodi, tuuti pallaandi.

Nonnon, sey, o ta'i juude pallaandi, o yaari. Be mbi'i yoo ta'a feere. O hoo'i pat o yaari.

Nonnon, sey be dilli yahgo wadda ledde. O vi'i be vurtina mo o yima gimol feere.

“Bene kuy, beneene kuykuy.

Bene kuy, taa mi tabba.

Bene kuy, taa mi tabba.”

O vi'i yoo kuturu'en jooda nyima². Kanko o yaha ban ɗoo, vi'a: “Miin kam mi lora,” wara foota be. O yotti. Nde o yotti laawol, o tokki laawol kuturu haa yaara junngo nannga haa nannga, balmi ta'a, kuturu haa yaara junngo nannga haa nannga, balmi ta'a, kuturu haa yaara junngo nannga haa nannga, balmi ta'a, kuturu haa yaara junngo nannga haa nannga, balmi ta'a. Haa o yahi o yotti mbanj³ maɓɓe.

Taalol am jinni.

(16/8/1976, Aamadu Rufaa'i taali ngol haa Ngawndere.)

125 Derdiraabe ɗido bee nyaamoobe tagaabe

Oyani, gorko feere, waatoo, be derdiraabe. Oo ɗoo maa mawniraajo. Oo ɗoo boo minyiraajo. Be joodi wuro gootel. Be ɗo joodi ban nii, be ɗo joodi ban nii, be

¹ Va'i < wa'i.

² Nyima < yima.

³ Mbanj, ɗum wuro bee Mbumre.

d'o joodi ban nii. Minyiraajo wi'i yoo: "Wuro en joodi doo kam, jawdi walaa sam doo kam, en dilla lee wuro jee nyaamata tagaabe, mi yaha mi fija saasa, mi heba seede."

See, O hoosi puccu maako. O doggi, o doggi, o doggi, o doggi. O yehi o tawi kuytaaje wi'i yoo: "Kayya, yakkataa kam, yakkataa kam." 'Doo boo wi'i: "Yakkam. Yakkam." O tebi kuytaaje goo, yakki. 'Biirawanndu, ndiyam o yehi o sakkini dene gertogal. Gootel haa nder ndiyam. Ndiyam beebi¹ haɗ, o saali. O doggi, o doggi, o doggi, o doggi, o doggi, o doggi, o tawi wuro yimbe'en goo, nyaaman tagaabe wadtaako, nyaaman tagaabe wadtaako.

Sey, o yehi, o fiji saasa, o fiji saasa, o fiji saasa, o fiji saasa, o fiji saasa, o fiji saasa.

Yoo, puccu maako boo, dum wicco man, dum doo, dum razwaar pat haa wicco maako man doo, labi. Labi ta'an junngo goddo.

Sey, o fiji saasa, o fiji saasa, o fiji saasa. Yimbe wuro man doo wi'i: "Haako wari. Haako wari. Haako wari. Haako wari. Haako wari." 'Be sigi ndiyam, leggal dow leggal, leggal dow leggal, leggal dow leggal, haa dow yiite. Haala maako.

See, o fiji saasa, o fiji saasa, o fiji saasa, o fiji saasa, haa he'i mo.

See, o hebi seede kam jur. O wari o wa"i puccu maako. O wa"i puccu maako goo, kaap, o hoosi pargal. Yimbe wuro'en goo dogga nannga baawo wicco goo, sey, ta'a be junngo pat. O nannga haa ta'a be junngo pat. Nannga ta'a be junngo pat. O yotti maayo. O sakkini dene gertogal jee doo, eeri. O sakkini jee doo haa baawo. Ndiyam immi waywi. Yimbe'en goo naatugo maayi, koo joy'en doo, jeego'en doo.

See, o dilli saare.

See, o yehi o waali. O yehi o nokki seede goo, hokki baka maako. Baka maako wi'i yoo: "Binngel peetel nii, imma heba jawdi nii, miin mi yahataa? Miin mi yahan." O wi'i: "Mh" mhmh, baka am, pallel man naa pallel yahgo. Yimbe man doo nyaaman goddo. Puccu maa doo wicco man walaa labi. Miin jee am doo bee labi. To a yehi doo, be nanngete, be mbara meere. Joodu."

Sey, o vi'i: "Kayya, acci ton bee fewre maa doo naa. Mi yahan mi yi'a." O yehi, o yehi, o yehi, o yehi, o yehi, o yehi. 'Biirawa, o yehi o tawi kuytaaje doo wi'a: "Yakkam. Yakkam." O yakkaay. Kuytaaje jee wi'i: "Taa yakkam, taa yakkam," o tebi o yakki. O eeri, o eeri, o eeri, o eeri. O yehi o sakkini dene gertogal doo haa dow ndiyam. Ndiyam beebi. O immini pargal o yotti, o yotti, o yotti, o yotti.

See, be wii'i yoo: "Kusel wari. Kusel wari. Kusel wari. Kusel wari. Kusel wari. Kusel wari. Kusel wari. Kusel wari." 'Biirawatte, o jippi. O fiji saasa, o fiji saasa, o fiji saasa, o fiji saasa, o hebi seede kam ko he'ata. 'Biira, o imma, o joodi dow puccu o wara. Haa be immi, be nanngi, be waagiri mo. Kanko, puccu maako walaa koo

¹ Beebi kam ba wi'go ndiyam timmi.

dume, walaa koo dume, be yehi be waagiri mo . Be wi'i: "Waddu seede doo." O waddi. Be wi'i: "Ittu limse banndu maa doo." O itti. Be wi'i: "Ittu gaaruwol² maa doo. Ittu gaaruwol doo law." O itti. "Ittu sarla maa doo." Itti. "Ittu kalsoj maa doo." Itti. "Ittu hufineere ma doo." Itt pat kadi. O wi'i: "Waddu labi maa doo." O waddi. "Waddu ko woni banndu maa kam pat." O itti hunnde pat haa banndu, joodi dow puccu kam dubbe meere.

See, biira, o laari hunnde doo bura, o sigi junngo haa hunnduko, wooki. O do wooka, o do wooka, o do wooka. Biirawatte, be do ta'a puccu maako goo. Be do ta'a, be do ta'a, be do ta'a, be do ta'a, be do ta'a, be do ta'a, be do ta'a, bee labi.

See, biira, o wooki. Derdiiko goo nani, o wari yiwugo ndiyam o nani. O hoosi puccu maako o doggi o wari, birti birti birti. O yehi birti, o wari tawi baka maako kam joodi dubbe meere.

See, o efti baka maako jo"ini dow puccu.

See, yowwaa, o wari doggi doggi doggi doggi doggi doggi wari sakkini dene gertogal haa ndiyam. Ndiyam beebi. O eeri. O sakkini jee doo, jee ndiyam waywi mbari yimbe'en goo.

See, o doggi yehi saare. O wari o yecci baka maako: "Ndaa ko mi yeccata maa goo on doo. A waabi yam a yehi, lutti seeda ko be mbare."

See, baka maako goo wi'i yoo: "Kaay, derdam am, to mi anndino, to mi nanino kam, mi yahataano. Lutti seeda ko be mbara-mi. Be jafiti hunnde am meere. Ndaa mi warti dubbe meere. Ko a hokki am doo maa he'i. Suuno on yaari yam. Naa hunnde feere."

Timmi kadi.

(16/2/1981, Omaru bii Seyni bii Toobi bii Muusa bii Labeya taali ngol haa Ray Buuba. Baaba mum Moonoojo. Daada boo Mbumjo. Mo waawataa Moonoore ammaa waawan Mbumre duuddum. Mbumre buran Fulfulde. Mo mawni haa Tuɓoro haa lesdi Baaba haa o yotti duubi sappoo e tati. Gurdo bii Doogari Hama Yaaji, Duruujo taalani mo.)

126 Kunnga ladde bee debbo laamɗo

Binngel debbo don booddum nii, godɗo bii godɗo feere boo yidi mo te'ugo. Kanko boo o yidaa gorko maajum sam. Nde o yidaa gorko man goo nii, o vi'i see godɗo feere o yidi. Godɗo goo boo yidaa mo booddum.

Sey, o dilli maayo o yehi o hawri mo bee hunnde ladde. Be yehi hawri mo bee fowru haa ton.

Sey, fowru goo vi'i see to nyaami mo. O ummi. O do dogga, o do dogga, o do dogga, o wari o yotti haa saare maɓbe.

² Gaaruwol kam asngol dawrawol.

Sey, o yotti o tappi dammugal. O vi'i:

“Daada, daada, yidam le.
Daada danygo, yidam le.
Kunnga nga ladde,
kunnga ladde nga mudda¹.”

Daada maako vi'i: “To a yidi, doggu dillu haa baaba maa.” O doggi o dilli o yehi o tawi baaba maako, vi'i:

“Baaba, yidam le.
Baaba danygo, yidam le.
Kunnga nga ladde,
kunnga ladde nga mudda.”

Baaba maako vi'i: “To a yidi, doggu dillu haa bappaanyo ma.” O dilli haa bappaanyo maako goo. O yehi o dari.

“Bappaa, yidam le.
Bappayel am, yidam le.
Kunnga nga ladde,
kunnga ladde nga mudda.”

Bappaanyo maako vi'i: “To a yidi, doggu dillu haa hamma ma.” O dilli hamma maako goo. O yehi o wafi:

“Hamma am, yidam le.
Hammayel, am yidam le.
Kunnga nga ladde,
kunnga ladde nga mudda.”

Hamma maako vi'i: “To a yidi, dillu haa adda ma. O doggi dilli haa adda maako goo. O yehi o dari. Kanjum boo tappi dammugal.

“Kadi, adda am, yidam le.
Addayel am, yidam le.
Kunnga nga ladde,
kunnga ladde nga mudda.”

Adda maako goo vi'i mabbitittaako, to o yidi o dilla goggo maako. O dilli haa goggo maako goo.

“Goggo am, yidam le.
Goggoyel am, yidam le.
Kunnga nga ladde,
kunnga ladde nga mudda.”

Goggo maako vi'i: “To a yidi, doggu dillu haa yaapenndo ma'en.” O doggi o dilli haa yaapenndo maako goo. Kunnga do sakiti mo. O yehi o dari. O vi'i yoo:

“Penndo am yidam le.

¹ Mudda kam teema fotan bee ngudda.

Penndoyel am yidam, le.
Kunnga nga ladde,
kunnga ladde nga mudda.”

Yaapenndo maako goo vi'i: "To a yidi, tefu haa pallel a yahata. Naa suudu am do, a nastata.”

Sey, o doggi o dilli haa gorko goo. O tawi be duuddum nii, be do hiira. O wari o dari haa saka dammugal.

“Oo doo, yidam le.
Oo dooyel am, yidam le.
Kunnga nga ladde,
kunnga ladde nga mudda.”

Sey, gorko goo vi'i: "En nana. Woodi ko do volwa haa yaasi doo.”
Sey, be hed'iti. Wadi fayin.

“Oo doo, yidam le.
Oo dooyel am, yidam le.
Kunnga nga ladde,
kunnga ladde nga mudda.”

Sey, gorko goo doggi vurti haa saka derke'en goo, tawi mo haa yaasi, tawi kunnga goo don haa baawo maako bana do nannga mo nii, gorko goo sey tappi kunnga goo tan. Biirabattel, be fuddi habre. Be do haba, be do haba, be do haba, be do haba, haa haa haa haa juura yotti.

Sey, o vi'i yoo: "Juura wari en juulataa na? Tijja haa naange woni.” Kunnga goo tijji naange haa dow nii, sey, o salti² daande. Daande ta'i. Be lori be fudditi fayinta. O do haba bee suka, do haba bee suka, o do haba bee suka, haa asiri wadi. O vi'i: "Asiri wadi. Tijjen laara to asiri wadi. Haa en asira.”

Doo boo sey o soppi saka goo boo, o senndi fayinta. Binngel debbo hooti nas-tini mo tan. O baŋi mo.

Taalol ramma. Mi juuta.

(22/1/1983, Aadama bii Alhaji Bello Iisa, malla, Koore danyaado hitaande 1960 taali ngol haa Ngawndere. Goggo taalani mo.)

127 Kumaarewal ngal baŋi laamdo

Taalal kumaarewal mi do taala ma.

Dabbunde wadi. Solli eggi, acci kumaare. Nde eggi, pulodebbo feere do saala, see, yehi tawi o do joodi. O vi'i mo: "Noy?" O vi'i yimbe maako pat eggidi, o egg-aay. O vi'i: "Too, war." Puldebbo hoosi mo, yaari, yehi sigi mo.

Nden nden, laamdo do tefa debbo. Puldebbo goo yehi laamdo vi'i: "Tefinee

² Saltugo, dum tayugo, soppugo, ittugo.

ɗam debbo.” O vi'i: “Too.”

See, ɓe yehi ɓe tefi debbo. O vi'i: “Debbo boodɗo ɗon suudu am.” Asee, ɗum ɓii kumaare.

Yowwaa, o yehi o fewi laamɗo. Laamɗo vi'i: “Too, waddanam.” O yehi o hoo'i debbo, jemma ɓe waddi.

See, ɓe wari ɓe nasti suudu. ɓe fawni. ɓe jo”ini. Laamɗo vi'i: “Too. ɓe hoo'a debbo.” ɓe hoo'i debbo waddi, laamɗo tawi debbo suɗɗi mo limse, ɓe fawni mo. Laamɗo laari, laari, vi'i: “Too, debbo ɗo vooɗi.” Laamɗo wari jo”ini mo haa saare. A anndi laamɗo walaa ko yaali ɗum bee haala rewɓe.

See, kuuje on ɗo rufa, kuuje on ɗo rufa, haa haa seeto wadi. Banndiiko'en warti. ɓe ɗo nyima. Haa nder ladde ɓe ɗo tefa mo.

“Kumaare ɓii arnaado.

Kumaare ruuruuruuusi.

Kumaa.

Kumaare sansii, mooraaki.

Kuma baage ɓii arnaado.

Kumaare sansii, mooraaki.

Kumaa.

Kuma baage ɓii arnaado.

Kumaa.”

Haa, debbo goo wada nii.

See, ɓe yi'i sonndu goo, fudɗi. Nga dimmba. ɓikkoy yehi doggi, vi'i: “Debbo laamɗo goo ɗum sonndu. Debbo laamɗo goo ɗum sonndu.”

See, laamɗo vi'i: “Biirawatte, sottee ɗoo.” Banndiiko'en ɗo nyima ɗaɓɓita mo. Kanko boo o ɗo tefa.

“Kumaare ɓii arnaado.

Kumaare ɓii arnaado.

Kumaare baage sansii, mooraaki.

Kumaare dabbunde dabbii.

Kumaa.

Seeto seetii.

Kumaa.

Kumaare sansii, mooraaki.

Kumaa.”

Yowwaa, see, o hafti. Haftugo nii, ɓiira, pufufufufu, see, o sorti¹. O fiiri puuf.

“Kumaare dilli.

Kumaare baage ɓii arnaado.

Kumaare dilli.

¹ Sortugo, ɗum doggugo.

Kumaare dilli jabbitaay.
Kumaare baage dilli e anndaa.
Kummare bii arnaado.
Kuma sancii mooraaki.
Kuma.”

(25/1/1983, Yaapenndo taali ngol haa Ngawndere. Daada mum'en taalani mo.)

128 Binngel deyel laatiingel kumaarewal

Taalel taalel, njamma taboyel namarga pella dow hoore taaloowo.

Godɗo oo, o danyi binngel debbo. Binngel debbo maako goo, tum binngel deyel goo, tum nii vurta vurta, dilla waancuru nii, wartataa bana bikkoy sam haa midi. Asee maa, binngel doo kam don latta kumaareje. Nii nii haa binngel goo mawni banga ngel fuu daada anndaa ko ngel wadta. Hii, naa o banga naa, o hebi gorko. Be njoodidi bee gorko haa be ndanyidi binngel.

Too, o wallini binngel. Gorko goo dilli jahaangal, acci binngel goo, see kanyum see daada gorko maako bee binngel maako keccel. Gorko dilli jahaangal.

Sikenaa, see midi badake, o wurti kanko o yehi o lattiti kumaarewal. O yehi haa maaje. O don suppa bee kumaareje.

See nonnon, binngel maako goo don wooka. Esiiko don law dabbiti: “Ayyee, Alla am, anndaa to o dilli,” don dabbita, don dabbita. Binngel goo don heerta ban nii. Asee debbo goo boo haa nyaamata doo don nana ko binngel mum voyata doo. O vi'i:

“Kumaare am, eekam debbo wari naa?
Makala nyaama, mi nyaama.
Makala suppa, mi suppa.
Jeeda baagel.
To baage piiri, mi war maa.”

Nii nii nii nii nii nii nii, esiiko goo boo don badita bee binngel goo boo don voya.

“Kumaare am, eekam debbo wari naa?
Makala nyaama, mi nyaama.
Makala suppa, mi suppa.
Jeeda baagel.
To baage piiri, mi war maa.”

Nii nii, biira, see nonnon, beya goo yotti. Oo goo nokki lesdi nii, asee, mal-lumjo donno ukki mo nii nii. O meetaay wartugo godɗo, o wartiri kumaarewal nonnon. O fiiri o tokki kumaareje.

Takalamulus takkaande bu'e bojel.

(1969-70, Abdullaay Osmaanu Baaseewoojo taali ngol haa Marwa.)

129 Kumaarewal ngal yidfaa bangugo gorko mo battarre

Taalel taalel. Njanna tabooyel.

'Bii kumaarewal wi'i yoo sinaa gorko mo walaa battarre bangata mo. O laari o laari o laari gorko woodaa battarre o bangi mo. Daada maako goo wari don joodi dow suudu. O wi'i:

"Kumaa, waru, ndabboyen.
Ndabbohoy ndabbidi.
Ceefohoy ceefidi."

O wi'i:

"Dam, mi yahataa.
Kiri dam dam dam, mi yahataa.
Kiri dam."

Baaba maako boo lori wari joodi dow suudu, o wi'i:

"Kumaa, waru, ndabboyen.
Ndabbohoy ndabbidi.
Ceefohoy ceefidi."

O wi'i:

"Dam, mi yahataa.
Kiri dam dam dam, mi yahataa.
Kiri dam."

Hamma maako goo wari joodi dow suudu wi'i:

"Kumaa, waru, ndabboyen.
Ndabbohoy ndabbidi.
Ceefohoy ceefidi."

O wi'i:

"Dam, mi yahataa.
Kiri dam dam dam, mi yahataa.
Kiri dam."

Bappanyo maako wari joodi dow hoore suudu, o wi'i:

"Kumaa, waru, ndabboyen.
Ndabbohoy ndabbidi.
Ceefohoy ceefidi."

O wi'i:

"Dam, mi yahataa.
Kiri dam dam dam, mi yahataa.
Kiri dam."

Ndaa mi hadfo.

Ndaa ngel hatto. Weli metti ndikka yobeego.

(19/2/1990, Baabaajo taali ngol haa Keyni.)

130 Kunnga bee binngel (1)

Taalol taalol, taalel, gommel njaalaa ngogga, njaalaa ngogga caka fellere nanoobe.

Gorko oo bee debbo bee binngel gootel. 'Be remooŋe boo. 'Be ndilla ladde, ŋe ndilla ladde, ŋe acca binngel goo. To ŋe ndeŋi fuu ŋe accana ngel dow fayannde. To ŋe ndilli nii, suy, kunnga wara.

"Maa Mbum, maa Mbum."

"Naywu barkaa ma, rennge rennge kirindeŋ."

"E, to daada ma woni?"

"O dilli haa ladde, rennge rennge kirindeŋ."

"E, to baaba ma woni?"

"O dilli haa ladde, rennge rennge kirindeŋ."

"E, to nyiiri maa woni?"

"Don haa fayannde, rennge rennge kirindeŋ."

"Mi nyamana maa ndi."

"Daada am tappan, rennge rennge kirindeŋ."

"E miin bee bammaa, mo ŋuri hulnaago?"

"Aan nii, barkaama, rennge rennge kirindeŋ."

O nyaami. O dilli. Baaba'en ngarti. Jawwaali ŋe ndilli haa ladde fahin. 'Be ndilli ladde goo. 'Be ndeŋi ŋe accani mo haa fayannde. 'Be ndilli. Nga wari janngo boo.

"Maa Mbum, maa Mbum."

"Naywu barkaa ma, rennge rennge kirindeŋ."

"E, to daada ma woni?"

"O dilli haa ladde, rennge rennge kirindeŋ."

"E, to nyiiri maa woni?"

"Don haa fayannde, rennge rennge kirindeŋ."

"Mi nyamana maa ndi."

"Daada am tappan, rennge rennge kirindeŋ."

"E miin bee baaba, mo ŋuri hulnaago?"

"Aan nii, barkaa ma, rennge rennge kirindeŋ."

O nyaami. Baaba'en ngarti. 'Be mbi'i: "Binngel am, dume fooynan maa ban nii sam kam?" Daada kam wi'i: "Reenan hannde kam. Dillataa ladde jawwaali." Daada wa"i leggal. Baaba kam dilli kadi.

Suy, kunnga goo wari.

"Maa Mbum, maa Mbum."

"Naywu barkaa ma, rennge rennge kirindeŋ."

“E, to daada ma woni?”

“O dilli haa ladde, rennge rennge kirindeŋ.”

“E, to baaba ma woni?”

“O dilli haa ladde, rennge rennge kirindeŋ.”

“E, to nyiiri maa woni?”

“Don haa fayannde, rennge rennge kirindeŋ.”

“Mi nyamana maa ndi.”

“Daada am tappan, rennge rennge kirindeŋ.”

“E miin bee bammaa, mo buri hulnaago?”

“Aan nii, barkaa ma, rennge rennge kirindeŋ.”

Suy, o wari o nyaami nyiiri goo. Nde baaba warti nii, daada jippi, wi'ata baaba: “En eggu.” Gorko maako sali eggugo. O wi'i: “Kunnga don wara daama binnel doo. To en accani mo nyiiri fuu, o nyaamataa. Kunnga on warata, nyaama nyiiri ndi.” Gorko wi'i: “Accu mi wa”a dow danŋi. Mi laara kunnga maajum.”

Jam, daada kam dilli ladde, acci goriiko wa”i danŋi. Kunnga wari.

“Maa Mbum, maa Mbum.”

“Naywu barkaa ma, rennge rennge kirindeŋ.”

“E, to daada ma woni?”

“O dilli haa ladde, rennge rennge kirindeŋ.”

“E, to baaba ma woni?”

“O dilli haa ladde, rennge rennge kirindeŋ.”

“E, to nyiiri maa woni?”

“Don haa fayannde, rennge rennge kirindeŋ.”

“Mi nyamana maa ndi.”

“Daada am tappan, rennge rennge kirindeŋ.”

“E miin bee bammaa, mo buri hulnaago?”

“Aan nii, barkaa ma, rennge rennge kirindeŋ.”

O nyaami nyiiri. Baaba donno joodi dow danŋi, saari. O hultori o saari.

Jam, o wi'i:

“E, dume haccata d'oo?”

“Dum mbuuja baaba am, rennge rennge kirindeŋ.”

“Mi nyamana maa dum.”

“Baaba am tappan, rennge rennge kirindeŋ.”

“E miin bee bammaa, mo buri hulnaago?”

“Aan nii, barkaa ma, rennge rennge kirindeŋ.”

O nyaami bu'e baaba goo. O yaari faandu feere haa dubbe beembaal.

“E, faandu moyjo d'oo?”

“Dum faandu baaba am, rennge rennge kirindeŋ.”

“Mi fuufana maa ndu.”

“Baaba am tappan, rennge rennge kirindej.”

“E miin bee bammaa, mo buri hulnaago?”

“Aan nii, barkaa ma, rennge rennge kirindej.”

O fuufi faandu goo.

Jam, o dilli. Baaba kam hiddeko daada warta o fawi kuuje booyma. O wi'i:
“Janngo kam en eggu. Kunnga wari haa nyaama min. Minin fuu min kultori.”

Jam, ɓe kooyi kuuje ɓe ndilli. Ndaa ɓe doo daga haa ton.

Takalamulus.

(Taalɗo anndataake. Ammaa nder taalol woodi Kalimawol Mbumre. Teema ngol taalaama haa lesdi Ngawndere.)

131 Kunnga bee ɓinngel (2)

Taalel taalel.

Waato, woodi ɓinngel gorko feere don peetel bee daada maako bee baaba maako. Tum, ɓe dilli ngesa, ɓe acca mo. Tum, ɓe dilli ngesa, ɓe acca mo. O do joodi haa saare. O do joodi haa saare kanko feere maako. To ɓe dilli doo, sey ɓe hokka mo nyiiri maako. ɓe sigina mo haa dow danɓi. To naange wadi, o nyaama.

Too, sey, hunnde ladde wari nani. Tum, to ɓe dilli, ɓe accina mo kuuje nyaamdu haa dow danɓi. O wari o hoosa o nyaama.

Sey, hunnde yotta vi'a:

“Jenngedu jenngedu.”

O vi'a:

“Jenngedu kurunde.”

“E to baaba maa?”

“Baaba am dilli ladde, jenngedu kurunde.”

“E to hamma maa?”

“Hamma am dilli ladde, jenngedu kurunde.”

“E to inna maa?”

“Inna am dilli ladde, jenngedu kurunde.”

“E to nyiiri maa?”

“Nyiiri don dow danɓi, jenngedu kurunde.”

“Mi nyaama naa?”

“Ndaa nyaamee lee, barkaa maa, jenngedu kurunde.”

Hunnde nyaama. Tum, tum, hunnde doo hefti warugo nyaama nyaamdu. Tum, hunnde goo hefti warugo nyaama nyaamdu haa saare. Hunnde ladde may haamni masin walaa mo foti. Hunnde may hulanan ɓe. Hunnde may diggini ɓe sam. Tum wara nyaama. Tum wara. Tum wara nyaama. ɓinngel do sewa.

Sey, yannde feere, ɓe joodi tan. Baaba bee daada wari nyukki saka loonde'en

tan. Be wari be nyukki saka loondiji. Be nyukki. Be do joodi nder loonde.

Sey, hunde wari, do ewna mo:

“Jenengeledu jenengeledu.”

“Jenengeledu kurunde.”

“E to baaba maa?”

“Baaba am dilli ladde, jenengeledu kurunde.”

“E to hamma maa?”

“Hamma am dilli ladde, jenengeledu kurunde.”

“E to inna maa?”

“Inna am dilli ladde, jenengeledu kurunde.”

“E to nyiiri maa?”

“Nyiiri don dow danƙi, jenengeledu kurunde.”

Yaake may kam baaba kam do waali saara hebbina loondiji nonnon, hebbini loondiji pat. Baaba'en nii diwnata bee daada fuu.

Sey, o ummi. O hokki hunde ladde, o hoosi dum tan. Hunde ladde do nyaama. Be joodi haa be mbara hunde ladde. Nde be yi'i hunde ladde may hulni, be wurti gada suudu tan. Be wurti be fawi be do dogga. Hunde nyaami haaraay, yari mbusiri.

Sey, safti fusi suudu may tan, eewi be do dogga haa to, wadi boggol. Be va'i¹ dow boggol. Be saali. Hunde wari haa va'a dow boggol do'i² nder maayo, waati.

Taalol may boo jinni.

(23/1/1983, Aamadu Rufaa'i taali ngol haa Ngawndere. Debbo Yahunduujo taalani mo.)

132 Kunnga bee binngel (3)

Bikkoy rewbe don duuddum nii, bikkoy budurwa. Be dilli yahgo itta kuuje haa nder geene.

Sey, be dilli be do warta nii, be pat be wari be joodi haa dow tapaare feere, hayre mannga nii. Tapaaje be wari be joodi haa ton.

Sey, be pat be joodi, be siwti, be siwti.

Sey, be wadi: “En pat en wada aartiko¹ yummugo.”

Sey, be hafti be pat. Gootel goo sakiti ummugo². O haɓdi haa umma, foobe maako sey takki haa dow tapaare goo. O joodi haa ton. Be haɓdi haa o umma salori. Foobe takki.

See, be yehi be yecci daada maako bee baaba maako wari. Wari nyibini mo

¹ Va'i < wa'i.

² Do'i < do'i.

¹ Aartiko, dum fijirde bikkoy. Aartudo woni hooreejo.

² Taaloowo wi'i ummugo haa doo. O wi'aay yummugo.

bukkaaru haa tapaaare goo, acci mo haa ton. To veeti, be waddina mo nyaamdu'en, to hiiri, waddina mo nyaamdu'en. Fowru boo hefti. O don haa ton. To hiiri nii, o wara o dara. O wara o dara. O vi'a yoo: "Gaafara." O vi'a mo: "Too."

"Mi nasta naa?"

"Nastu lee, barkaama³ am. Lengeleŋge kurunndenj."

O nasta. O vi'a:

"To nyiiri maa?"

"Ndaa ndi dow illi doo. Lengeleŋge kurunndenj."

"To daada ma?"

"O dilli har ngesaa doo. Lengeleŋge kurunndenj."

"Mi nyaama na?"

"Nyaamu lee, barkaama am. Lengeleŋge kurunndenj."

Fowru goo hoosa nyiiri goo nyaama timmina.

Sey, o yama mo:

"Toy mbusiri ma?"

Ngel goo vi'aa mo:

"Ndaa ndi dow illi doo. Lengeleŋge kurunndenj."

"Mi nyaama na?"

"Nyaamu lee barkaama am. Lengeleŋge kurunndenj."

O nyaama pat. O timmina. O vurtu. O dilla. Daada maako'en goo to wari tawa dinni⁴ laafugo⁵ nonnon.

Sey, fayinta fowru goo, janngo boo, lora fayinta.

"Mi nasta naa?"

"Nastu lee, barkaama am. Lengeleŋge kurunndenj."

"Toy nyiiri maa?"

"Ndaa ndi dow illi doo. Lengeleŋge kurunndenj."

"Mi nyaama naa?"

"Nyaamu lee. Barkaama am. Lengeleŋge kurunndenj."

O hoosa, o nyaama, o timmina, o biira taasawo, yama:

"Toy mbusiri ma?"

O vi'i:

"Ndaa ndi dow illi doo. Lengeleŋge kurunndenj."

"Mi yara na?"

"Yaru lee, barkaama am. Lengeleŋge kurunndenj."

Ban nii nii, tum ban nii, tum o do wada. Binngel goo laafi, laafi, laafi.

Sey, daada maako'en wari yami mo.

³ Barkaama kam ba wi'go barkidinaado.

⁴ Dinngugo, dum tokkaago.

⁵ Laafugo, dum fooyugo.

Sey, o vi'i: "Ndaa ndaa ndaa ndaa ndaa mo warata tawa-mi haa doo ni." O vi'i: "Too." Daada maako goo wari nyukki. Baaba maako boo sey wa"i haa dow suudu maako goo nyukki. Fowru goo wari dari. Don wara.

"Mi nasta naa?"

"Nastu lee, barkaama am. Lengeleŋge kurunndenŋ."

Fowru goo nasti.

"To nyiiri maa?"

"Ndaa ndi dow illi doo. Lengeleŋge kurunndenŋ."

"Mi nyaama na?"

"Nyaamu lee, barkaama am. Lengeleŋge kurunndenŋ."

O jippini nyiiri goo. O joodi o nyaami o timmini.

Sey, daada binngel goo boo hultori. Don gafa humnde goo doo, do nyukki. Asee, haa o nyukki goo, hultori goo sey o saaridi banndu maako haa ton. Fowru goo sey vi'i:

"Ko haccata?"

"Dum mbuujawa⁶ daadaawa am. Lengeleŋge kurunndenŋ."

Biira, sey, fowru goo doggi vurti.

Sey, baaba maako goo, nde nani fowru goo vurti nii, sey, jippi bee jaaral tan, sey, yuwi fowru goo, mbari.

Taalol may jinni.

(22/1/1983, Aadama bii Alhaji Bello Iisa, malla, Koore taali ngol haa Ngawndere. Goggo mum, bi'eteedo "Inna", mawniraawo Alhaji, taalani mo. O don haa Bunnjeere, Ngawndere.)

133 Debbo bee goriiko

Taalol taalol. Tabo ka boo'e.

Debbo bee goriiko. Be njehi kurbanaani. Nde be njehi kurbanaani, o wuuwi guuŋe. O wallini binngel haa wuumre nii. Be don nannga kurbanaani hee goriiko goo. O anndaa fowru don wara. Fowru boo eebi eebi eebi wari, dari dow binngel goo. O dari o lori. O yehi o dari gada guuŋe o latti o goddo. O emi: "Debbo, a wallini binngel doo kam noye? Ngel do wooka doo?" O wi'i: "Owwo. Min do nannga kurbanaani." O wi'i: "Noye innde maagel?" O wi'i: "Wudini." "Too, Wudini. Feere?" O wi'i: "May Gari." O wi'i: "Too." Fowru goo lori, yehi talloyi latti ban fowru goo. Fowru goo eefoyi lori wari roondi binngel dilliri. Dilli yehi nastini binngel kam haa ngaska. Debbo boo nde nanngi kurbanaani goo timmini nii, yehi laarugo binngel nii, tawaay binngel.

Too, o do wi'a: "Jawmu saare am, huunde hoosi binngel." O wi'i: "Nden kam,

⁶ Mbuujawa fotan bee mbuujja.

ko hoosi binngel d'oo dum fowru. Nden kam haa en wada dabare man." O wi'i: "Too. Walaa ayiibe." Debbo ummi hooti, yehi taskiti, lori, tokki laawol fowru, tokki kosngel fowru. Debbo goo don yima. O don yima goo.

Nonnon, o dari haa gaɗa guube haa fowru dari goo.

Nonnon, o do ewna biyiiko goo.

"Wudini, Wudini, war musin.

Wudini, Wudini, war musin.

May Gari, war musin lee."

Binngel goo, siriw. Fayin o lori.

"Wudini, Wudini, war musin.

Wudini, Wudini, war musin.

May Gari, war musin lee."

Binngel goo wooki. Wooki goo, o wi'i: "Naa dum daande daada am." Binngel goo wi'i: "Naa dum daande daada am." O lori. Fowru goo wartoyi ladde, wari dari. O don ewna binngel goo kanjum boo.

"Wudini, Wudini, war musin.

Wudini, Wudini, war musin.

May Gari, war musin lee."

Binngel goo wurti, wari musini fowru, musini haa safti. O nasti ngaska. Fowru dilli. Daada lori.

"Wudini, Wudini, war musin.

Wudini, Wudini, war musin.

May Gari, war musin lee."

O wi'i: "Kaay, naa daande daada am." O lori. 'Be ndilli haa moodibboojo. O yehi o wi'i moodibboojo: "Ndaa haala. Mi yehi nanngugo kurbanaani nii, mi wallini binngel am, fowru hoosi. Ammaa o jaali binngel am. Binngel am annditaay daande am, sey, daande fowru goo o musinta." Moodibbo wi'i: "To woodi. To a anndi, hannde, a hoosa binngel maa doo, a hokka-mmi." O wi'i: "Ban dume?" O wi'i: "Yah nannganam hunnde doo, tuccitina daande¹." "Ko woni tuccitina daande?" O wi'i: "Mettelli jee waylititta hoore doo, tuccitina daande." O wi'i: "Too." O yehi o nanngi tuccitina daande goo. O waddi. O nanngi tuccitina daande goo, o hirsu.

Too, o wi'i: "Yahu. Njahaa ndarodaa haa gaɗa guube, koosaa hoore tuccitinaangel goo, cakkinaa baawo, koosaa dubbe boo cakkinaa yeeso. Ngimaa kadi." O wi'i: "Too." O yehi. O hoosi tuccitinaangel goo, o hoosi hoore o wudini baawo, o hoosi dubbe, o wudini yeeso, o yimi:

"Wudini, Wudini, war musin.

Wudini, Wudini, war musin.

¹ Tuccitina daande fotan bee tuccitinaangel. Tuccitinaangel, dum nyuuyu bee hoore mawnde. Dum baleejum. Ammaa banndu woodaa.

May Gari, war musin lee.”

Nonnon, binngel goo wurti. Wurtugo goo nii, nonnon, daada nanngi binngel. Nanngugo binngel o doggi. Bee binngel goo o hooti saare. Nde o hooti saare, fowru wartoyi. Nde o wartoyi goo, fowru goo yimi:

“Wudini, Wudini, war musin.

Wudini, Wudini, war musin.

May Gari, war musin lee.”

Siriw. O yimi fayin. O yimi fayin. Siriw. O wi'i: “Nden kam, yimbe doo hoosi am binngel.” O nanngi laawol. O nanngi laawol. O do yaha nii. O do yaha nii. O do yaha nii, haa o yotti haa pallel baaba binngel woni. O yehi o dari gada saare.

“Wudini, Wudini, war musin.

Wudini, Wudini, war musin.

May Gari, war musin lee.”

Binngel goo nooti haa nder saare, haa wurto. Fowru boo baditi. Fowru nanngi binngel. Daada nanngi binngel. Be don fooda.

Sey, nonnon, baaba hoosi kurol, fidi fowru. Fowru doggi hooti.

Too, ndaa ngol yatta. Ndaa mi haa do.

(19/2/1990, Dija Munndanjo taali ngol haa Keyni.)

134 Gorko bee nawliraabe

Gorko oo, o te'i rewbe. Be nawliraabe. Nde be nawliraabe goo, see nonnon, hmm, gooto danyi binngel debbo booddum. Gooto boo danyaay.

See, be koosi bulki be ndilli maayo. Be ndilli nyadoygo.

See, danydo binngel goo seli bu'e, vi'ata oya goo: “Useni bii-goggo am, to a nyadi nii nyadanam, miin boo, koo a hootan nii, a nyadana-mmi.”

See, nawliiko goo boo a yi'i haala nawliraagu?

See, o nyedfi ndiyam haa mbulku maako. Haa mbulku debbo jee wi'ino mo nyadanam haa mi wara goo boo, o hebbini njaareendi reeta, luttudum o wadi ndiyam sedfa haa don. Kanko o roondi mbulku maako bee ndiyam, o nanngi laawol saare mafbe, o hooti. Debbo goo yehi bu'i wari haa roonda mbulku goo. Asee mbulku goo boo njaareendi don haa ton, ndiyam peetel nii. O hafda eftugo, vi'a: “Ko woni nder ndiyam doo fuu vurta roonda-mmi.” Paabel vurta, nyakka, nyakka, nyakka, haa roonda mo, tawa waawataa. O vi'a paabi dilla. O vi'a fayin. O hafda, o hafda, o tawa o waawataa. “Ko woni nder ndiyam doo fuu vurta roonda-mmi.” Lidfi wurta nyakka, nyakka, nyakka, haa efa mbulku goo tawa o waawataa. Asee maa debbo kam hirilitaay njaareendi bee ndiyam peetel nii won ton, nawliiko goo wadi mo. Kanyum doggi hooti.

See nonnon, o vi'i: “Ko won nder ndiyam doo fuu vurta roonda-mmi.”

See, biira, mbodga maapinndiiwa nii vurti, o vi'i: "Baɓ baɓ baɓ baɓ cit, roon roon, jippin, jippin, to mi roon di ma ko ndokkataa-mi?" O vi'i: "To a roondi yam, mi hokki ma gertogal." "Ngam gertogal, mi dilli kadi." O vi'i: "Lor, baaba am, war roondam." "Baɓ baɓ baɓ, to mi roondi ma, ko ndokkataa mi?" "To a roondi yam, mi hokki maa mbaala." "Ngam mbaala tan? Voonyu baŋti wicco am doo naa? Tokkere baali noy a tawi?" O vi'i: "Baaba am, mi anndaa." O waata fayin. Kunnga fudda haa dilla. O vi'a: "Ko woni nder ndiyam doo fuu wara roonda-mmi." Kunnga vi'a: "Baɓ baɓ baɓ baɓ, to mi roondi ma ko ndokkataa-mi?" O vi'i: "To a roondi yam, mi hokki maa na'i nay." "Baŋti wicco am doo naa ngam na'i nay mi jinna sembe am?" Kunnga ru'ita haa dilla. O vi'a: "Ko woni nder ndiyam doo fuu wurta roonda-mmi." Kunnga lora vi'i: "Baɓ baɓ baɓ, to mi roondi maa, ko ndokkataa-mi?" "Mi hokki ma nawlam." "Yoo, ngam goddo gootel doo, hmm, o nayeejo naa, o derkeejo?" O vi'i: "O nayeejo sedfa kam." "Mi yidfaa." "Too, mi hokki maa binnigel am deyel yottungel bangugo." O vi'i: "Too, boodfum." O vi'i mo: "Rufu. Rufu ndiyam haa mbulku maa doo, nyada ngoddam A roondan. Waatoo, goddo jee debbo nawla jee on ngardi on nyedi ndiyam doo on hebbini njaareendi haa mbulku maa doo kanyum on." Debbo goo yuppi yuppi yuppi njaareendi goo nyadi ndiyam roondi warti. Biira, kunnga kam, biira, don waroya. Debbo don dogga, biira, faandi wuro, wiccin mbaago, wari jam mbaago, wiccin.

Biira, see nonnon, binnigel debbo goo vurti ban nii, o laari kunnga.

See, kunnga goo wari ardini binnigel debbo goo. Binnigel debbo goo yehi nasti suudu, o vi'i: "Baaba kunnga nga yidam. Baaba mannga nga yidam."

See nonnon, o vi'i mo: "Kaay." Baaba vurti, laari nii tawi kunnga kam waɗtaako. Kunnga vi'i: "Senndirtaa bee binnigel doo sam. Naa daada maako hokki yam?" Law, baaba vi'ata mo: "Kaay, binnigel am doggu dillu haa kaawu ma." O yehi o tawi kaawu maako: "Kaawu, kunnga nga mannga yidam."

See, kaawu maako yurni nii tawi kunnga, vi'i: "Kaay, miin kam mi waawataa. Doggu dillu haa maama maa." O dilli haa maama. Maama vi'i: "War, binnigel am, koo nga maa, nde mi hisnete." Biira, o yotti.

See, kunnga yotti gal maama goo. O vi'i: "Kaay, doggu dillu haa bappanyo maa." O doggi o dilli haa bappanyo maako. Bappanyo maako yurni nii laari kunnga, o vi'i: "Kaay, binnigel am, doggu dilli haa adda maa." Biira, o doggi o dilli haa adda maako. Adda maako laari nii, vi'i: "Kaay, miin kam mi waawataa. Doggu dillu haa yaapenndo maa." O yehi haa yaapendo maako. O vi'i: "Yaapenndo am, ndaa kunnga do vi'i nyaamatam miin kam." Yaapenndo maako vi'i: "A anndi naa, binnigel am, mi tinndinte, koo hannde mi debbo boo, mi yeccete dabare." O vi'i: "Walaa gorko jee yidi bangugo maa doo naa?" O vi'i: "Don." "Too, doggu cir, yah haa maako." O doggi o semtanno gorko goo boo, o yehi o dari nii, o nyukkini.

See, gorko goo wurti nii, biira, donno bee derke'en. Biira, fe don hebbini cip.

See, vurti nii o laari kunnga goo.

See, o yerbi binngel debbo goo nder jawleeru. O doofi labi, biira, o wari o fuddi habugo bee kunnga. O fuddi habugo bee kunnga iga fajiri haa midi.

See, kunnga goo vi'ata mo: "Kayya waaye, iga fajiri haa midi en don kaba? Useni barkaa Alla, laaran en e naange woni."

Biira, see, binngel goo vi'ata mo: "Miin kam waawataa laarugo, aan laaru." Biira, kunnga tijji nii, o ta'i daande viw. Banndu ummi, fudditi habugo. Be don kaba, be don kaba, be don kaba, be don kaba. Juura wadi. Kunnga vi'ata: "Kayya kayya kayya, waaye am, diga fijiri haa midi haa juura en don kaba, useni laaran en naange. Ego wakkati wadi en njah en njuula." Law, derkeejo goo vi'ata: "Minin kam wuro amin anndaa tijjugo naange, min anndaa juulugo. Aan laaran en, useni." Biira, banndu goo tijji, nii, o ta'i reeta. Vicco ummi. Be don haaba, be don haaba, be don haaba, haa asiri wadi. Vicco wi'ata mo: "Kayya waaye, laari naange naa. Wakkati wadi useni laarani en haa en njuula." Waatoo, to gorko, waato, vi'ino tijj-anno nii, haa o yewa daande.

See nonnon, gorko goo boo anndi dabare vi'i mo: "Kayya, waaye, a laaru." O laari nii, biira, o ta'i. Kunnga kam yibbi 'vo'vo'vo'vo.

See nonnon.

Takalamulus takkaande bu'e bojel.

(1969-70, Abdullaay Osmaanu Baaseewoojo taali ngol haa Marwa.)

135 Rudoyo, yaadikko mum bee modaari

Taalol taalol.

Gorko doo doo te'i rewbe maako didi. Gooto do danyi binngel gorko.

See, daada maayi acci mo bee yaadikko. Yaadikko goo do hitti¹ binngel doo.

Nonnon, see, yaadikko dilli maayo, dilli nyadugo ndiyam. O nyadi ndiyam haa buri mo semmbe. Oo doo haa o roonda salori mo. Haa o roonda, salori mo.

See, o vi'i: "Ayyee, kuuje nder ndiyam doo, wara lee, wal² roonda-mi lee."

See, modaari vurti. Modaari vi'i: "To mi roondi ma, ko a hokkata-mi?" O vi'i: "Mi hokki ma na'i." O vi'i: "Na'i maa buri na'i baaba am naa? Jippunu³. To mi roondi ma, ko a hokkata-mi?" "Mi hokki ma baali." "Baali maa buri baali baaba am naa? Resu. To mi roondi ma, ko a hokkata-mi?" O vi'i: "Mi hokki ma haabe." "Haabe ma buri haabe baaba am naa? Resu." O vi'i: "Mi woodi binngel bi'eteedo Rudoyo. Rudoyo don. O do mari na'i, ngaari taaranaandi kanje. O mari boccel ngaraba. Mi hokki ma." O vi'i: "Too." O roondi mo.

¹ Hittugo, dum wanyugo, billugo.

² Wal kam ba wi'go walla.

³ Jippunu < jippinu.

See, o warti o tawi binnigel maako goo, Rudoyo goo. O vi'i: "Ayyee, Rudoyo am, haa mi dilli nyadi ndiyam doo, geene boodfum nii jee na'i durata don ton. Useni janngo a yaha a yaara na'i maa yaha dura." O vi'i: "Too." O yi'i ngorgi maako'en, o yecci: "Yaadikko am vi'i yi'i hudo boodfum haa pella kaja. Yaadikko am vi'i yi'i hudo boodfum haa pella kaja." Fajiri nde veeti nii, ngorgi'en goo aarti mo dillugo haa hudo goo. 'Be yehi. Nde balte wadi nii, be dilli be fiyi na'i⁴ haa ndiyam, puu. Mod'aari vi'i: "Rudoyo?"

See, be vi'i:

"Naa miin latti Rudoyo.
Rudoyo mo boccel ngaraba.
Rudoyo mo sarla harilla.
Rudoyo ngaari taaranaandi kanje.
Rudoyo."

"Yarnu a vurtu." O yarni o vurti. Oo boo waddi jee mum loowi. Mod'aari yami: "Rudoyo?"

"Naa miin latti Rudoyo.
Rudoyo mo sarla harilla.
Rudoyo mo boccel ngaraba.
Rudoyo ngaari taaranaandi kanje.
Rudoyo."

O vi'i: "Yarnu a vurtu." O yarni o vurti. Oo boo wari fiyi. "Rudoyo?"

"Naa miin latti Rudoyo.
Rudoyo mo sarla harilla.
Rudoyo mo boccel ngaraba.
Rudoyo ngaari taaranaandi kanje.
Rudoyo."

See, haa balte reggi⁵, Rudoyo goo wari. O ewni. "Rudoyo." O vi'i:

"Miin on latti Rudoyo.
Rudoyo mo sarla harilla.
Rudoyo mo boccel ngaraba.
Rudoyo ngaari taaranaandi kanje.
Rudoyo."

'Biirowande, mod'aari ummi. 'Be habi, be habi, be habi, be habi, be habi haa juura. O vi'i: "Laaru naange doo, haa min juula." O vi'i: "Miin mi juulataa." "Gorko bee gorko boo? Mi laaru naange, to saa'i konu jinni, en juulan." 'Biira, mod'aari banti hoore. Rudoyo soppi. Ngaari maako taaranaandi kanje doo dampan. Kanko o tappan bee boccel maako ngaraba goo. Kaafahi o soppan. O mbari mod'aari goo o sak-

⁴ Fiya na'i kam fotan bee yoofi na'i.

⁵ Balte reggi kam ba wi'go naange towi.

kini. Baaba maako dabbiti mo, dabbiti mo, dabbiti mo. O vi'i: "Alla am, anndi maayo toy on a tinndini binngel doo dilli?" Yaadikko goo boo bee tufle do sukli. "Hii, binngel doo kam haa toy o dilli, haa toy o dilli, haa toy o dilli?" O mbari.

See, o ta'i kusel mboodi goo peetel nii. O disa haa kudol. O jogi. O warti saare. Baaba maako vi'i: "Kadi, Rudoyo am, haa toy on nii, haa haa haa babbol a warti doo?" O vi'i: "Mi duri daayi on. Kanjum wadi, mi wartaay law." O hoosi kusel goo o hokki yaadikko maako. O vi'i: "Ndaa kusel mi mbari haa ladde doo. Mi ta'i mi waddi, on wula yakka doo ko⁶ naange man yaha tawa kusel may. Yaadikko goo hoosi sakkini haa yiite, resi haa hunduko, yakki kaap. Biirawa, mboodi wari joodfi haa do, haa konndonndol doo, haa do. Be habdi, be habdi, be habdi, be habdi, be habdi. Yaadikko do liiri gite⁷.

See, o vi'i baaba maako: "War en dilla. A laara ko yaadikko am wadi yam." Be yehi be tawi modawa do vaagi, vaagi, vaagi, vaagi, vaagi. Hidde be lora kam yaadikko yonki badi vurtugo. O vi'i: "Mi naatataa saare maa, sinna to a hirsii yaadikko am doo. Mi naatataa saare. Miin boo yonki am on o wanyini yam. O yehi o hawti yam bee ko a yi'i doo." Habaa, doo ko haa be wara mbara yaadikko kam, mboodi defdi mo mbari.

Sey, be iri mo kadi. Rudoyo naati saare.

(26/1/1983, Asta Jooda taali ngol haa Ngawndere.)

136 Yaawallo bee gilageeru

Taalel taalel.

Debbo feere nii, o don. O yummi o dilli maayo. O yehi o nyedi ndiyam. O nyedi ndiyam goo, o waati nder taasawo maako. O dari o reeni. O tamma goddo wara heba roonda mo. O hebaay roondoowo. O dari o dari o dari. O hebaay mo roondata mo.

See, o vi'ata: "Ko woni nder ndiyam doo fuu vurta roonda yam." Paaba vurti habdi, salori dum, lori nasti. O lori o dari o vi'i: "Ko woni nder ndiyam doo fuu vurta roonda-mi." Bodde vurti habdi habdi habdi saldori lori nasti. O lori o vi'i: "Ko woni nder ndiyam doo fuu vurta roonda-mi." Gilanngeru see vurti.

See, o vi'ata mo: "To mi roondi, ko ndokkataa-mi?" O vi'i: "To a roondi yam, mi hokkete na'i baaba am."

See, gilanngeru vi'ata mo: "Kaay, na'i baaba ma buran na'i baaba am naa? To mi roondi, ko ndokkataa-mi?" O vi'i: "Too a roondi yam, mi hokki ma baali baaba am." O vi'ata mo: "Baali baaba maa buran baali baaba am naa?" O vi'i: "To mi roondi, ko ndokkataa-mi?" O vi'i: "Mi hokkete be'i baaba am." O vi'ata mo: "Be'i

⁶ Ko fotan bee doo ko, hiddeko.

⁷ Liiri gite kam ba wi'go furti gite.

baaba maa buran be'i baaba am naa? To mi roondi, ko ndokkataa-mi?" "Mi hokkete gertoode baaba am." O vi'i: "Gertoode baaba maa buran gertoode baaba am naa?" O vi'ata mo: "To mi roondi, ko ndokkataa-mi?" O vi'i: "Mi hokkete binn-gel am."

See, o roondi mo. O vi'ata: "Binn-gel maa moyjo?" O vi'ata: "Binn-gel am bi'eteengel Yaawallo." O vi'ata mo yoo: "A'aa, jippin jippin." O jippini debbo goo. O vi'ata mo: "Ndey binn-gel maa man warata?" Debbo goo vi'ata mo: "To mi hooti nii, mi do yaha yerfa mo o wara. A reena mo haa nder ndiyam. O waran." O vi'i: "Voodi." Debbo goo o walaa binn-gel. Dum binn-gel nawliiko on. O hooti. O yehi o jippini mo. Wayli ndiyam maako.

See, o vi'ata fii-nawliiko goo: "Yaawallo, a yaha haa maayo kajaawo. Geene doo haa ton masin. A yaha a dura na'i maa haa ton. Mi tammi na'i maa di kaaran. Di tekkan masin, buran na'i gondi nder wuro ngo fuu." Yaawallo goo vi'ata: "Voodi." Yaawallo ummi ardini na'i mum, dilli haa maayo goo, yehi do dura. Na'i mum do dura kadi, do nyaama geene goo, see, maati hunnde dimmbi haa nder maayo goo, dimmbi dimmbi, see, vi'ata:

"Yaawallo,
yaawa buuli, noonaani¹,
wadi huduru e daande,
wadi yamnde e tiinde,
taadiingel hediingel² Jawmu dara³ laara."

See, o vi'ata: "Alla am bawfo. Ko nyimdata-mi nder ndiyam?" O lori o hedfiti fayin, o nani hunnde doo vi'a:

"Yaawallo,
yaawa buuli, noonaani,
wadi huduru e daaude,
wadi yamnde e tiinde,
taadiingel hediingel.
Jawmu dara laara."

Hedfiti o vi'i: "Alla am, ko nyimdata-mi nder ndiyam?" O dari, o dari, o dari. O yel-yelni gite o yi'aay.

See, o lori o maati hunnde goo fahin, lori nyimi fahin, yel-yelni gite o yi'aay.

See, gilanngeeru goo, see, dasi mo tan sakkini nder ndiyam goo. Sakkingo mo nii see mod'i mo. Nde mod'i mo goo, see, joodi nder reedu gilanngeeru. O donno taadi labi boo haa keesi maako.

See, o doofi labi goo o seeki reedu gilanngeeru goo. Gilanngeeru waati. O vurti

¹ Noonaani kam ba wi'go nanndufi.

² Haanii wi'go hemiingel, waatoo, reedu nasti hemi.

³ Haanii wi'go dara.

nder reedu gilannegeru goo.

See, o ta'i kusel gilannegeru goo. O waati nder booro maako. O ardini na'i maako, o riiwi o hooti saare. Yaadikko maako do joodi, see, yi'i mo bee na'i, see, vi'ata mo: "Yaawallo." O nooti. "Dum aan naa?" "Ooho." "A warti?" O vi'i: "Mi warti." "A warti?" "Ihii, mi warti." "A yahaay haa maayo jee mi yecci ma doo naa?" O vi'i: "Totton ni, mi yehi. Mi warti." O vi'i: "Kaay, a yahaay." O vi'i: "Ton nii mi yehi. A tinndini yam doo nii, totton mi yehi. Mi warti boo. A yi'aay no na'i am no fi foti naa? Ammaa ndaa kusel, mi hebani en. Ndaa, wafu dabare a defina en kusel man." Yaadikko goo vi'i: "Voodi." Wari ta'i kusel goo defi. O vi'i: "Nyaamu jee maa. Accanam jee am." Yaadikko goo hoosi kusel goo, nyaami nyaami nyaami nyaami, lutti tayre woore, hoosi mukki.

See, i'al falii dum daande tan, deddi dum mbari.

Taalol ramma, mi juuta.

(21/1/1983, Maata bii Alhaji Iisa taali ngol haa Ngawndere. Goggo bi'eteedo Mamma taalani mo.)